

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
«__» _____ 2022 р.

Реєстраційний № _____
«__» _____ 2022 р.

ВИКОРИСТАННЯ НАРОДНИХ ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ, ТРАДИЦІЙ У
ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. УКЛАДАННЯ ЗБІРКИ
НАРОДНИХ ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ, ТРАДИЦІЙ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗДОм-17
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Парахіної Тетяни Григорівни

Керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Іншакова І.Є.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ НАРОДНИХ ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ, ТРАДИЦІЙ.....	6
1.1. Сутність виховання в психолого-педагогічних дослідженнях....	6
1.2. Значення та виховна роль народних обрядів, звичаїв, традицій в практиці закладів дошкільної освіти.....	17
1.3. Педагогічні особливості виховання дітей дошкільного віку засобом народних обрядів, звичаїв, традицій.....	22
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ НАРОДНИХ ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ, ТРАДИЦІЙ.....	30
2.1. Аналіз державних програм і передового педагогічного досвіду педагогів-вихователів з проблем організації виховання в закладі дошкільної освіти.....	30
2.2. Методичні рекомендації з використання народних обрядів, звичаїв, традицій у вихованні дошкільників.....	42
2.3. Презентація змісту збірки народних обрядів, звичаїв, традицій.....	47
Висновки до розділу 2.....	51
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Українське народознавство в закладі дошкільної освіти сьогодні виступає достатньо дієвим засобом ознайомлення дошкільників з українськими народними традиціями, культурою, звичаями, оберегами, символами, що виступає гарною передумовою формування в них національної свідомості. Незаперечним вважаємо факт того, що кожен народ має властивий йому суспільний і соціальний досвід, який передається ним з покоління в покоління в якості спадку. Відповідно, народ в цьому контексті передачі своїх надбань виступає у ролі вихователя підростаючого покоління. Таким чином, реалізується принцип народності у вихованні. Із зазначеного можна зробити висновок, що народне виховання чинить вагомий вплив на формування національного характеру, національної психології особистості, на її моральне становлення, яке відбувається ще в дитинстві. Тому актуальним вбачається розгляд теоретичних та методичних аспектів покращення якості виховання дошкільників засобом народних обрядів, звичаїв, традицій.

Різноманітні концепції та підходи до визначення сутності виховання досліджували у своїх роботах В. Андрущенко, І. Бех, Г. Васянович, Н. Волкова, І. Глікман, Ю. Зубцова, О. Коберник, Н. Коляда, Т. Кравченко, В. Кузь, Л. Москальова, І. Осадченко, Г. Пустовіт, В. Сластьонін, В. Ягупов та ін.

Багатоаспектність виховного впливу народознавчого матеріалу на формування особистості розглянута у працях таких класиків: А. Кримський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Значним внеском у дослідження освітньо-виховного потенціалу української етнопедагогіки стали праці Г. Ващенка, О. Духновича, В. Кузя, С. Русової, Р. Скульського, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, П. Щербаня та ін.

Використання сучасних підходів і методів виховного впливу на

дошкільників з використанням елементів національної самосвідомості, долучення до народної творчості, традицій, фольклору пропонують у своїх дослідженнях: Л. Артемова, Г. Беленька, І. Бех, А. Богуш, О. Вишневський, Н. Гавриш, Л. Калуська, Н. Лисенко, О. Матвієнко, Т. Поніманська, Н. Рогальська, Ю. Руденко, В. Чайка, М. Чепіль, К. Чорна та ін.

Проте можливості використання звичаїв та обрядів у вихованні дітей дошкільного віку мають наявний потенціал для подальших досліджень, зокрема, розробки засобів та методичного інструментарію такого виховання. Тому в межах даного дослідження наявні широкі можливості подальшого наукового пошуку у цьому напрямі.

Мета дослідження – виявити та теоретично обґрунтувати виховання дітей дошкільного віку з використанням народних обрядів, звичаїв і традицій.

Обрана тема зумовила такі **завдання дослідження**:

- виявити стан розробки проблеми виховання дітей дошкільного віку у психолого-педагогічній літературі;
- визначити роль народних обрядів, звичаїв, традицій у вихованні дітей дошкільного віку;
- здійснити аналіз державних програм і передового педагогічного досвіду педагогів-вихователів з проблем організації виховання з використанням народних обрядів, звичаїв, традицій;
- розробити методичні рекомендації з використання народних обрядів, звичаїв, традицій у вихованні дітей дошкільного віку; створити збірку народних обрядів, звичаїв, традицій.

Об'єкт дослідження – виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – виховання дітей дошкільного віку засобом народних обрядів, звичаїв, традицій.

У процесі дослідження для розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів**:

теоретичні: аналіз і синтез наукової, навчально-методичної літератури,

що надало змогу зіставити різні погляди на досліджувану проблему, визначити поняттєво-категоріальний апарат дослідження виховання дітей дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів: результати дослідження можуть бути використані студентами протягом проходження педагогічної практики в закладах дошкільної освіти під час виховання дітей дошкільного віку з використанням обрядів, звичаїв, традицій.

Апробація результатів дослідження: основні положення кваліфікаційної роботи прикладного характеру висвітлювались на Міжнародній науково-практичній конференції «MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE» на тему «Використання народних обрядів, звичаїв, традицій у вихованні дітей дошкільного віку» (м. Львів, 7-9 серпня 2022р.). Виступ на засіданні наукового гуртка «Актуальні проблеми дошкільної лінгводидактики».

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки з розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи – 105 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ НАРОДНИХ ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ, ТРАДИЦІЙ

1.1. Сутність виховання в психолого-педагогічних дослідженнях

Виховання у психолого-педагогічних дослідженнях вважається однією з найважливіших функцій суспільства ще з часів появи цивілізованого способу існування людства. Тому у процесі еволюційного розвитку педагогічних вчень сформувалися різні підходи до трактування сутності даної категорії, а аналіз філософських, психологічних, соціологічних і педагогічних наукових публікацій щодо сутності поняття «виховання».

Проте, перш ніж розглянути змістовне наповнення виховання, доцільно звернутися до історичних основ формування даної категорії. Зокрема, в період раннього матріархату, як свідчать дослідження М. Левківського та О. Дубасенюка, виховання вбачалося у привчанні дитини до трудової діяльності. Розвиток та використання знарядь праці дозволяв старшому поколінню готувати дітей до дорослого життя (окремо хлопчиків та дівчаток) [45, с. 9].

Згодом, в епоху неоліту, процес виховання дітей відбувався на базі так званих «будинків молоді», в яких навчали оволодівати навичками по веденню господарства та облаштування побуту. Дітей також знайомили із звичаями, віруваннями, обрядами, вчили їх дотримуватися неписаних законів існування общини тощо. Молодші діти засвоювали їх через ігри, танці та усну народну творчість, а більш дорослі – у процесі пояснення важливості їх дотримання [45, с. 10]. Тобто вже на цьому етапі розвитку людства можемо говорити про зародження виховання як спеціального виду соціальної діяльності, спрямованого на формування у дитини певних моральних норм поведінки.

Фахівці [45; 33; 2; 13 та ін.] зазначають, що у Стародавній Греції використовували Спартанську та Афінську системи дитячого виховання. З

одного боку, в цих системах було багато спільного у вихованні, проте з іншого – були і відмінності. Зокрема, за спартанського виховного підходу формування особистості відбувалось у жорстких умовах, щоб виховати сильних, витривалих, суворих та безжальних воїнів-завойовників, а за афінського – перевага надавалася формуванню гармонійної, фізично досконалої особистості з притаманними їй духовними та моральними якостями.

За часів Середньовіччя основний зміст виховання та розвитку особистості визначала церква, при якій формувалися відповідні навчально-виховні заклади, а головна спрямованість виховання полягала у формуванні у дитини (людини) покірливості [33, с. 92].

Своєю чергою, епоха Відродження характеризується впровадженням гуманістичних засад виховання, що пропагують повагу до людей, протест проти фізичних покарань, самовдосконалення особистості, розвиток її здібностей, а також естетичне виховання [45; 2 та ін.].

Для педагогіки Нового часу (XIX- поч. XX ст.) характерною ознакою є подальше поглиблення концепцій епохи Відродження із подальшим пошуком більш перспективних навчально-виховних методів та засобів. Провідним принципом виховання педагогів-реформаторів вважається принцип природовідповідності. Також на поч. XX ст. досить розповсюдженою була теорія вільного виховання [33, с. 92].

Особливості зародження і розвитку вітчизняної практики виховання узагальнено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Еволюція розвитку вітчизняного виховання (узагальнено автором на основі [45; 33; 2; 66 та ін.]

Етапи розвитку виховання	Характеристика
Трипілля	Основою виховання на початковому етапі виступала сім'я, а в більш дорослому віці – плем'я, община. Старші члени родини знайомили

	<p>молодших із традиціями та звичаями племені, знайомили з минулим рідного краю, передавали життєвий досвід. Метою виховання хлопчиків було формування їх як мисливців та воїнів-захисників свого краю, а дівчат – як господарок, берегинь та продовжувачок роду.</p>
Раннє східне слов'янство	<p>Передбачало використання елементарних педагогічних принципів пояснення правил та звичаїв роду, проповідування норм релігійної моралі. Спрямоване на формування у дітей поваги до старших, шанування релігії. Метою виховання є також формування любові до свободи, щирості, привітності, доброзичливості, мужності, енергійності.</p>
Київська Русь	<p>Основними засобами виховання були праця, дозвілля, звичаї та традиції родини. Дітей долучали до участі у різних родинних подіях з використанням побутових обрядів. Метою виховання була передача моральних цінностей, а також наслідування поведінки та прикладів дорослих.</p>
Занепад України-Русі	<p>Характерний гуманний підхід до виховання. Воно базувалося на збереженні самобутніх національних традицій та передачі їх наступним поколінням. Осередками освіти залишались вцілілі храми та монастирі.</p>
Епоха Відродження	<p>Навчання та виховання здійснюється переважно в церковних школах. Діти виховувалися за допомогою молитов, їм прищеплювалася релігійна свідомість, читалися церковні книги, що формували світогляд свідомих християн та корисних служителів господарям і країні. У більш пізні часи даної епохи посилювалося виховання патріотичних почуттів, поваги до свого народу, навчання історії культури та мови. Зберігалися та передавалися традиції сімейного виховання, життєвий досвід. Активно використовувалися засоби народної педагогіки.</p>
Козаччина	<p>Сформувалася українська козацька система виховання. Реалізовувався принцип гармонійного та гуманного виховання людини. Акценти робилися на психофізичному вдосконаленні майбутніх козаків. У процесі виховання дотримувалися кодексу лицарської честі, який сповідував любов до батьків, рідного краю та мови, вірність у дружбі та коханні, готовність боронити рідну землю.</p>

	Характерна багатоступенева система виховання: дошкільне – використання народних звичаїв, традицій, обрядів; родинно-шкільне – формування національно-духовних цінностей; вище – спрямування на мотивацію до розбудови української культури. Найважливішими людськими якостями людини вважали патріотизм, чесність, самодисципліну, взаємодопомогу, готовність віддати життя за волю і свободу України.
Перша половина XIX ст.	Відбулася русифікація більшості українських шкіл. Діти потрапили в далеку від духовності атмосферу.
Початок XX ст.	З 1905 р. формується мережа «Просвіт», представники якої спрямовували виховання на розвиток патріотизму, українського національно-духовного ідеалу.
Доба Української Центральної ради	Відбувається перебудова системи освіти і виховання. У школі надається перевага розвитку у дітей творчих нахилів, мистецтва, розумової та фізичної праці, вивченню історії українського народу, краєзнавства, природознавства, етнографії.
Радянська доба	Перевага надавалася трудовому вихованню, активному ознайомленню дітей із трудовим життям, вивчення взаємовідносин людини і природи, яке переростало у вивчення суспільних відносин.
Незалежна Україна	Прийнято Концепцію виховання дітей та молоді у національній системі освіти. Виховний процес спрямовується на всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства (фізичний розвиток, здібності і таланти, творчий та культурний потенціали). Дотримання принципів народності, природовідповідності, гуманізації, культуровідповідності, безперервності, демократизації, етнізації, індивідуалізації, варіативності тощо.

У контексті визначення змісту виховання як психолого-педагогічної категорії, дослідниками виокремлюються чотири основні підходи (рис. 1.1).

Широкий соціальний	передбачає виховний вплив всього суспільства на людину;
Широкий педагогічний	передбачає виховання в межах відповідних закладів освіти;
Вузький педагогічний	передбачає цілеспрямовану виховну діяльність окремого педагога;
Гранично вузький	передбачає вирішення конкретної індивідуальної виховної проблеми.

Рис. 1.1. Підходи до визначення сутності виховання в педагогічних дослідженнях (узагальнено на основі [33; 13; 23 та ін.]

Серед чисельних тлумачень поняття «виховання», що містяться у наукових дослідженнях, Л. Белова вказує, що в найбільш загальному розумінні виховання розглядають як «планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування заздалегідь сформульованих настанов, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують необхідні умови для її розвитку, самовдосконалення та соціалізації» [11, с. 293].

А. Бойко визначає виховання як спеціально організований, цілеспрямований та творчий процес формування відносин суб'єктно-суб'єктного, морально-естетичного характеру, доцільних в конкретних педагогічних умовах, що сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості [18, с. 113]. Схоже визначення знаходимо у дослідженнях В. Ягупова [77].

Н. Волкова звертає увагу на те, що виховання – це «соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості» [23, с. 94]. Вказана авторка також зазначає, що зупинення процесу виховання може вилитися для суспільства катастрофою, оскільки кожна людина в ньому не

зможе піднятися на рівень особистості [23, с. 57].

М. Фіцула також вказує, що виховання – це один із чинників, під впливом якого відбувається розвиток особистості. А цей розвиток спрямовується на формування сукупності властивостей особистості, яких прагне від неї суспільство [74, с. 56, 62].

На думку С. Литвиненко, переважно дослідники розглядають виховання як об'єктивний механізм передачі поколінням життєво необхідного досвіду в процесі формування і розвитку особистості [47, с. 118].

У психологічній енциклопедії О. Степанова вказується, що виховання – це цілеспрямований і планомірний вплив на свідомість і поведінку особистості, що здійснюється з метою формування у неї моральних понять і установок, принципів, ціннісних орієнтацій, а також навичок практичної поведінки, які створюють умови для її всебічного розвитку і готують до майбутньої життєдіяльності [67, с. 57].

Енциклопедія освіти В. Кременя тлумачить виховання «як усвідомлене та цілеспрямоване зрощування людини як особистості у відповідності зі специфікою цілей, соціальних груп і організацій, в яких воно здійснюється» [32, с. 87].

З точки зору педагогіки дослідниця С. Вітвицька наголошує, що сутність виховання полягає у привласненні особистістю соціального досвіду оточуючих людей, а його зміст – в тому, щоб це зовнішнє (об'єктивне), що є в соціальному досвіді, перетворилося на суб'єктивне (на погляди і переконання, вчинки і поведінку особистості) [21, с. 114].

Досить вдале визначення виховання, на нашу думку, міститься у дослідженнях Ю. Зубцової. За її твердженням, виховання можна визначити як «динамічний та цілеспрямований процес формування людини, як особистості, новатора, патріота, спрямований на засвоєння загальнолюдських цінностей на засадах педагогіки партнерства [33, с. 94].

Філософський підхід до розуміння сутності виховання демонструє І. Бех, підкреслюючи, що у своєму історичному формуванні воно завжди певним

чином було пов'язане з філософською проблематикою. На його думку, у процесі виховання формується ставлення людини до світу, до культурних та моральних цінностей, усвідомлюється сенс буття людини у світі, відбувається узгодження її свободи і відповідальності. Учений характеризує виховання як перетворювальну діяльність педагогів-вихователів у напрямку зміни свідомості, світогляду, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, яка допомагає їй якісно зростати та вдосконалюватися [7, с. 213].

Отже, наведені вище визначення сутності виховання мають між собою багато спільного. При цьому більшість підходів до його трактування засвідчує, що досліджуване поняття є соціальним явищем, на чому, між іншим, наголошує С. Лобанова. Зокрема, на її думку, виховання як педагогічна категорія виховання є втіленням соціальних явищ у зв'язку з тим, що воно виникає у той момент, коли одна людина потрапляє під вплив іншої з метою адаптації її поведінки до потреб суспільства. Така взаємодія являє собою форму інтеграції суспільних відносин, які постають як соціальні норми і вимоги до поведінки людини. На думку вказаної авторки, загальний характер виховання ґрунтується на інтегративному характері вимог до поведінки людей і їх груп у суспільстві. А їх функції і соціальні ролі відрізняються в залежності від місця, яке вони займають у соціальній структурі суспільства [48, с. 16-17].

Досліджуючи історичні аспекти розвитку теорії виховання, В. Ягупов вказує, що це поняття мало різні прояви і тлумачення. У європейських країнах використовували слово латинського походження (у французькій – education, в італійській – educazione, у німецькій – erziehung, у польській – edukacja. В англійській мові слово Education визначається як діяльність і наука про освіту. В українській мові виховання походить від слова – ховати, рости. В українській народній педагогіці воно спочатку вживалося у значенні «захищати» (виховувати) дітей від небезпеки, а згодом набуло значення «виховувати дітей, навчати правилам доброї поведінки». Пізніше це слово стало тісно асоціюватися з поняттям «навчання». [77, с. 16].

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях виховання за наявності

компонентів та взаємозв'язків між ними досить часто характеризується як система. Причому досить часто наголошується на його зв'язку із навчанням, що чинить комплексний навчально-виховний вплив на особистість. Сучасні вчені (В. Ананьїн [1], В. Безпалько [5], В. Бех [7], О. Березюк [6], Л. Білик [15], В. Биков [12], О. Дурманенко [30], О. Уваркіна [1] та ін.) в останній час все більше використовують системний підхід з позицій синергетики. На їх думку, системний підхід до виховання дозволяє представляти його складні багатоелементні утворення, що структуровані та функціонально пов'язані між собою, являючи при цьому частини єдиного виховного процесу, якістю якого втілюється в результаті їх взаємодії.

Таким чином, проведене теоретичне дослідження з проблематики сутності виховання дозволяє зробити висновок, що дослідники вказують на багатозначність природи цього психолого-педагогічного феномену, але в основному розглядають його як соціальне явище. При цьому поняття «виховання» досить часто використовують поряд із поняттям «виховний процес» або «процес виховання», вивченню яких, на нашу думку, також варто приділити увагу в межах даного дослідження.

З позиції З. Курлянд, виховання – це «закономірна, послідовна, неперервна зміна моментів розвитку взаємодіючих суб'єктів» [43, с. 12]. Основним системоутворювальним елементом, що забезпечує реалізацію процесу виховання, є педагогічна взаємодія.

М. Фіцула розглядає процес виховання як систему заходів яка спрямована на формування гармонійно розвиненої особистості [73].

Н. Федорова, Н. Соколовська та М. Баранова наголошують, що процес виховання – це «багатофакторний процес, що проявляється через об'єктивні та суб'єктивні фактори, обумовлені сукупними діями цього процесу» [72, с. 32].

С. Батишев вказує, що процес виховання «відбувається через формування в учнів системної орієнтаційної основи поведінки і діяльності особистості» [27, с. 326].

В свою чергу, К. Приходченко наголошує, що виховний процес

складається із низки відрізків (виховних ситуацій), які поєднуються у взаємопов'язаний ланцюг, спрямовуючись на розвиток особистості. Тобто процес виховання характеризується вказаним автором як саморозвивальна система [55, с. 180].

Також доцільно відзначити, що на думку І. Беха [7], Н. Волкової [23], О. Дурманенко [30] та ін. процес виховання, окрім використання різноманітних методів, прийомів та засобів виховання, передбачає постійне виявлення результатів виховного впливу з подальшою корекцією змісту й методики його організації.

Таким чином, виховання, як змістовне соціально-педагогічне явище, має процесуальний характер. Процес виховання складається з певних структурних компонентів і етапів залежно від його мети і завдань, охоплюючи різноманітні підпорядковані цій меті дії суб'єктів виховання та виховного впливу.

На сьогодні в наукових колах та педагогічній практиці сформовано декілька відомих моделей виховання, характеристика яких подана в табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Характеристика моделей виховання (узагальнено на основі [55; 49; 9; 27; 37; 42; 8 та ін.]

Модель (автор)	Характеристика
Адлерівська модель (А. Адлер)	Заснована на свідомому та цілеспрямованому впливі поведінки батьків на поведінку дитини. Пропагує виховання у дитини почуття взаємоповаги членів сім'ї один до одного, прагнення до єднання, що призводить до формування здатності співіснувати та співробітничати з іншими людьми в соціумі, тобто модель носить яскраво виражений соціальний характер. У цій моделі активізується всебічна батьківська підтримка у процесі виховання.
Навчально-теоретична модель (Б. Скіннер)	Заснована на загальній теорії біхевіоризму та передбачає, що поведінку дітей та батьків можна змінити методом навчання або переучування.
Модель чуттєвої комунікації	Заснована на феноменологічній теорії особистості К. Роджерса, а також на практиці клієнтоцентрованої терапії. Метою виховання

(Т. Гордон)	за цією моделлю є створення сприятливих умов для самовираження особистості. Для цього у процесі виховання намагаються згладжувати різницю між Я-ідеальним та Я-реальним особистості, психологічно впливаючи на її відчуття та почуття.
Модель особистісно орієнтованого виховання (І. Бех)	Заснована на дотриманні наступних принципів: виховання як соціокультурний феномен; використання загальнолюдських та національних цінностей.

Фахівцями виділяються змістова і процесуальна сторони виховання. Змістова сторона являє собою сукупність виховних цілей, а процесуальна – самокерований процес педагогічної діяльності, спрямованої на взаємодію педагога і учня у напрямку організації самовиховання останнього. Єдність вказаних сторін є беззаперечною [55].

Процес виховання здійснюється з урахуванням дотримання відповідних принципів. На сьогодні сформовано різноманітні підходи до класифікації цих принципів.

Зокрема, Н. Волкова виділяє наступні: цілеспрямованість; систематичність і послідовність; єдність педагогічних вимог; поєднання педагогічного управління з ініціативою і самодіяльністю вихованця; повага до особистості вихованця; акцент на позитивні особистісні якості вихованця; врахування його вікових та індивідуальних особливостей; єдність свідомості й поведінки; народність; природовідповідність; гуманізація; демократизація; культуровідповідність; етнізація [23].

Н. Галушка виокремлює досить схожі з попередньою авторкою принципи виховання як: цілеспрямованість; поєднання педагогічного управління з ініціативою і самодіяльністю вихованця; повага до особистості вихованця в поєднанні із розумною вимогливістю до неї; врахування вікових та індивідуальних особливостей виховання; систематичність і послідовність; народність; гуманність [25].

В свою чергу, С. Гуров до принципів виховання відносить: науковість

підходів до виховання; його демократичність; послідовність; орієнтація на ціннісні відносини; суб'єктність; інтегративність; індивідуально-особистісний розвиток; повноцінна інформованість; активна взаємодія вихователя і вихованця [28].

На думку О. Матієнко, такими принципами виступають: цілеспрямованість; урахування індивідуальних та статево-вікових особливостей; культуровідповідності; зв'язку виховання толерантності із життям; шанобливого ставлення до особистості; базування на позитивному, що є в дитині [50].

Отже, більшість дослідників схожі у найбільш загальних принципах виховання.

Таким чином, виховання – це одне із ключових понять педагогіки як в теоретичному, так і практичному аспектах. Від його якості залежить формування та подальший розвиток особистості дитини. Тому дуже важливо правильно організувати виховний процес та дотримуватися відповідних принципів.

1.2. Значення та виховна роль народних обрядів, звичаїв, традицій в практиці закладів дошкільної освіти

Вивчення історичних передумов розвитку теорії виховання яке проведене у підр. 1.1, показало, що воно в значній мірі ґрунтувалося на передачі досвіду минулих поколінь, вираженому у народних традиціях, обрядах та звичаях, які і склали основу виховання. Відмітним є те, що традиції національного виховання зароджувались в нашій країні ще за часів формування слов'янської народності [45, с. 126].

Як влучно зазначає Ю. Зубцова, у процесі виховання відбувається закладення духовних основ поведінки особистості у суспільних відносинах. А сам процес виховання направлений на формування системи моральних та національних цінностей, естетичної культури, світоглядних орієнтацій тощо [33, с. 91]. Тому у процесі виховання дитини важливо використовувати засоби народної педагогіки, що також підтверджується багатьма дослідниками [66; 19; 25; 28; 17; 53; 65 та ін.].

На важливості використання традицій, звичаїв та обрядів у вихованні дітей, починаючи ще із дошкільного віку, практично однотайно наголошують ціла низка дослідників.

Зокрема, класик педагогічної науки Я. Коменський при формулюванні мети виховання дошкільників висловлював думку про необхідність ознайомлення дитини з найближчим осередком її проживання й прилучення до ремісницьких традицій свого народу, а саме: «до шести років дитина повинна знати про місцевість, де вона народилася, і де проживає... й оволодіти елементами якого-небудь ремесла» [40].

Відомий педагог С. Русова також зважала на необхідність формувати систему національного виховання дошкільників на традиціях рідного краю і з урахуванням народної педагогічної мудрості. На думку вказаної науковиці, найбільший вплив на дитину мають природа краю, народні звичаї і традиції, суспільний устрій і становище матері та дитини в сім'ї [63].

Видатний класик В. Сухомлинський, зі свого боку, також особливу увагу надавав виховному значенню ідей, традицій, звичаїв, свят, обрядів тощо. Дослідник рекомендував постійно використовувати їх для цілей дитячого виховання. Зокрема, мова йде про рідну мову і фольклор (казки, легенди, приказки, прислів'я, загадки, скоромовки), різні види народного мистецтва (пісенне, музичне, декоративно-прикладне), народні ігри та іграшки. За твердженням педагога, елементи обрядів надають можливість формувати в дітей навички моральної поведінки, виконання різних соціальних ролей тощо [68].

Ідеї педагогів-класиків щодо використання обрядів, звичаїв та традицій у дошкільному вихованні знайшли своє продовження у теорії сучасної української дошкільної освіти.

Зокрема, А. Богуш у напрямку формування народознавчої роботи з дошкільниками не просто акцентує увагу на важливості їх використання, а пропонує поєднувати загальнонаціональний та регіональний аспекти вітчизняної народної культури. Між іншим, наголошується, що «...кожна нація, кожний народ мають свої традиції, звичаї, обряди, обереги, символи, які притаманні саме цьому етносу. Саме вони, як нам убачається, повинні стати стрижнем народознавчої програми, становити «базовий компонент» народознавчих знань, викладених у доступній для дітей дошкільного віку формі» [17, с. 9]. У той же час, А. Богуш звертає увагу, що вікові особливості дошкільників не дають можливості їм обійняти весь зміст національно-культурної спадщини українців, яка до того ж в кожному етнічному регіоні має свою специфіку. Тому народне виховання продовжується на наступних освітніх етапах (шкільне виховання), а для дітей дошкільного віку доцільним є починати ознайомлення з базовими національними традиціями шляхом поєднання регіональної та традиційно української національної спадщини.

Л. Калуська, в свою чергу, надає перевагу народним ремеслам як засобу виховання дошкільників. Науковиця вважає народні ремесла одним із головних видів українського декоративно-ужиткового мистецтва. А в

останньому відбиваються регіональні особливості й традиції людей певної місцевості України. З їх використанням можна виховувати інтерес до історії свого краю, формувати гордість за його майстрів, і відповідно, бажання і собі навчатися виготовляти подібні речі та формувати у дитини емоційно-ціннісне ставлення до рукотворного національного багатства [35, с. 6].

Н. Побірченко та Н. Рогальська також наголошують на важливому значенні використання української етнопедагогіки у дошкільному вихованні. Вони наголошують, що вихователі в різних регіонах України мають самостійно добирати матеріал, максимально наближений до місцевих традицій, проте з урахуванням загального змісту загальнонаціональної культури, не виходячи за її межі, тобто: «...кожний вихователь дошкільного закладу має широкі можливості створення власної системи роботи, концепції використання народознавства. Матеріал повинен добиратися відповідно до регіональних особливостей, адже і традиції можуть бути різними навіть у сусідніх селах, не кажучи вже про області» [53, с. 5].

За словами О. Стаєнної, якщо відбувається постійне знайомство дитини з речами й явищами, яким у її найближчому оточенні надається схвальна оцінка та відносно яких демонструється піклування про їх збереження, то поступово такі об'єкти ціннісного ставлення з боку дорослих починають набувати особливого значення і для самої дитини. З часом у такої дитини формуються межі національного етнокультурного середовища [65, с. 285].

Погоджуємося із позицією Ю. Сопіної, що вітчизняне суспільство в цілому та педагогічна когорта зокрема, на сьогодні у своїй більшості усвідомили значення і цінність тисячолітньої спадщини в галузі народної педагогіки і стали активно опановувати та використовувати у практичній діяльності її здобутки. Ідеї етнопедагогіки дістають новий могутній імпульс для свого подальшого творчого застосування задля формування особистості дошкільника [64, с. 111].

Крім того, Н. Лисенко додає, що за етнопедагогікою майбутнє української дошкільної освіти як структуротворчого освітнього компоненту

[46, с. 215].

Л. Грицик, своєю чергою, зазначає, що народ у всі часи вважається вихователем молодшого покоління, а саме виховання, відповідно, набуває народного характеру [26, с. 137].

На доданок до цього, К. Ушинський вказував, що тільки народне виховання в історичному процесі розвитку людства є тим живим органом формування національного характеру та національної психології особистості [71, с. 169].

Загалом, ще низка дослідників зазначає, що саме народні традиції виступають основою й головним методом народного виховання. Виховний вплив народної мудрості є досить значним, а невичерпна скарбниця форм і засобів народного виховання формують потенціал подальшої народної творчості [16; 38 та ін.].

Виховну роль народних традицій при їх використанні під час різних народних ігор підтверджував також відомий український вчений В. Верховинець. На його думку, це допомагає виховувати в дитини такі риси особистості, які є в пошані у людей і які хочеться прищепити дітям [20, с. 6].

Л. Касян та О. Семенюченко, зі свого боку наголошують, що українці належать до тих європейських націй, чия обрядовість є однією з найбагатших та найдавніших [38, с. 42].

Як зазначає К. Ушинський, за допомогою народної творчості діти з раннього дитинства можуть отримувати уявлення про установлені в соціумі моральні норми (добро і зло, щастя і нещастя, правда і брехня, обов'язок і відповідальність тощо). А з часом починають розуміти їх і впроваджувати у різні ситуації з власного життя. Дослідник назвав казки «першими блискучими спробами» створення народної педагогіки, а їх використання «педагогічним генієм народу» [71].

Як свідчать результати вивчення наукових праць, виховний вплив народних традицій на самосвідомість дітей дошкільного віку будується, в переважній мірі, на основі казково-міфологічних уявлень про світ. Тому

народні традиції найкраще всього у дошкільному віці прищеплюються через народну казку. Через казки у дітей відбувається емоційне сприйняття традицій, звичаїв, предметів довкілля. Казки також допомагають створити національний колорит, який збагачує образ сюжетів.

Старший дошкільний вік характеризується також тим, що в цей період у дитини з'являються реальні можливості для опосередкованого засвоєння знань, які виходять за межі їх життєвого досвіду та безпосереднього сприйняття, належать до іншого часового періоду, ніж існуюче сьогодні. Дитина починає сприймати інформацію не тільки про те, що відбувається зараз, але і про минулі події, а також може на основі теперішніх подій розвивати уявлення про майбутнє. Саме на цій властивості розмежування часу засновується виховання на традиціях, звичаях та обрядах.

Дослідники також наголошують на важливості використання народних традицій та обрядів у громадянському вихованні дітей старшого дошкільного віку. Як зазначає О. Стаєнна, «вони повертають підростаюче покоління до цінностей предків, створюють позитивний настрій, розкривають основи правомірної поведінки, навчають вияву терпимості стосовно до всього живого. Дитина набирається вражень та знань про навколишнє, зокрема: про близьких людей, про свою малу Батьківщину, які залишають у її душі незабутні спогади на все життя» [65, с. 285].

Саме формування інтересу до свого рідного краю, до його традицій, обрядів, звичаїв сприяє вихованню шанобливо ставитися до духовних і матеріальних надбань свого народу, а також сприяє вихованню в дитині майбутнього свідомого громадянина.

1.3. Педагогічні особливості виховання дітей дошкільного віку засобом народних обрядів, звичаїв, традицій

Національне виховання дітей дошкільного віку засобами традицій, звичаїв та обрядів передбачене в нашій державі Національним компонентом змісту дошкільної освіти. Останній дає можливість організувати всю навчально-виховну роботу в чіткій системі, послідовності і безперервності їх використання. Складові елементи українського народознавства, що використовуються у освітньому процесі закладів дошкільної освіти (далі ЗДО), беруть витoki з основних положень Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») [56]. Зокрема, одним із принципів вказаної програми є саме національна спрямованість освіти. Вона базується на тому, що знанневий компонент виховання органічно поєднується з національною історією, традиціями, культурою українського народу.

Програмою також передбачено нероздільність навчання і виховання. Цей принцип забезпечується шляхом підпорядкування організації та змісту освіти «завданням формування всебічно розвиненої особистості, перетворення системи моральних і духовних цінностей на важливий чинник виховання підростаючого покоління, відродження духовності українського народу, його менталітету» [56].

На підтримку комплексного всебічного виховання особистості висловлюються також П. Ігнатенко та В. Поплужний, вказуючи на першочерговості розвитку культури національного та міжнародного спілкування у дітей, в результаті чого мають об'єднуватися в єдину систему знань моральні, правові, екологічні, етнопедагогічні, етнопсихологічні засоби виховання [34, с.89].

У процесі вивчення наукових праць визначено, що використання обрядів, традицій та звичаїв у вихованні дітей є предметом одразу декількох споріднених педагогічних концепцій: етнопедагогіка, народна педагогіка, національне виховання, патріотичне виховання, народне виховання,

громадянське виховання тощо.

Не вдаючись в деталі формування сутності, змістовного наповнення та особливості формування вказаних концепцій, нами відмічене, що вперше ввів у педагогічну науку термін «етнопедагогіка» Г. Волков, який розглядав її як науку «про досвід народних мас у вихованні підростаючого покоління, їхні педагогічні погляди, науку про педагогіку побуту, педагогіку сім'ї, роду, племені, народності, нації» [16, с.5].

Поряд із терміном «етнопедагогіка» вживається термін «народна педагогіка». На думку дослідників, вони є сумісними, оскільки народна педагогіка знаходить конкретний вияв в етнопедагогіці – в педагогічних традиціях народу та їх виховному впливі [69; 22 та ін.]. Більшість дослідників етнопедагогіки займаються вивченням народних традицій, звичаїв, свят та обрядів, а також можливостей їх виховного впливу на людину через літературний народний фольклор, в якому вони і зберігаються та передаються із покоління в покоління.

Педагогічне значення народних традицій, на думку дослідників, носить двоїстий характер: з одного боку, вони виступають як результат виховних зусиль народу, що формується з урахуванням досвіду протягом багатьох віків, а з іншого – як незамінний та ефективний виховний засіб. Саме через систему традицій, звичаїв та обрядів кожен народ відтворює себе в наступних поколіннях, втілює в них свою духовну культуру, свій характер і психологію [26; 41 та ін.].

На думку Н. Міщенко, педагогічний вплив народних традицій, звичаїв та обрядів полягає в тому, що вже з перших днів свого життя дитина вбирає той національний і соціальний дух, який властивий саме її народу, а не будь-якому іншому, а також формує в неї властиві йому (народу) типові особистісні риси і якості [51].

О. Стаєнна наголошує, що виховання патріотичності у дитини дошкільного віку, зазвичай, починається з її ознайомлення з найближчим оточенням. Це можуть бути речі національного характеру, які вона може

побачити в домашньому побуті (вишита серветка, тканий килимок, національний одяг та іграшки, регіональні особливості оздоблення оселі, посуд тощо). При цьому такі речі мають викликати у неї позитивні емоції, що багато в чому залежить від позиції та ставлення до них батьків. Окрім того, в межах закладу освіти також можна використовувати ці предмети при оформленні групової кімнати чи національно-патріотичного куточку. На думку вказаної авторки, це «сприятиме закріпленню знань про традиції побуту рідного краю, формуванню поваги до праці, до старшого покоління» [65, с. 286].

Також дослідниками досить часто наголошується, що цікавим для вивчення з дітьми старшого дошкільного віку є народний одяг. Саме національний костюм найбільш яскраво підкреслює належність людини до тієї чи іншої країни, або, навіть, окремого регіону (відмінність кольорів, візерунків вишивки тощо).

Важливий педагогічно-виховний вплив має також народна іграшка, яка несе дітям доступні знання про побут, мистецтво, життя загалом, а також працю та відпочинок людей у давнину. Народна іграшка знайомить дитину з історією Батьківщини, спонукає до відчуття рідного коріння, сприяє повазі до народних традицій, до праці інших, навчає дотримуватися певних правил та норм поведінки.

Інтерес у межах даного дослідження представляє також методика формування елементів національної культури О. Батухтіної. Вказаною авторкою отримано низку важливих наукових результатів: доведено дієвість формування у дітей старшого дошкільного віку уявлення про залежність між результатом виготовлення іграшки з певного матеріалу та природними умовами певної місцевості; виявлено уміння за основними елементами розпису та способами поєднання кольорів виокремлювати орнаментальні особливості українських народних іграшок; виявлено уміння уточнювати підпорядкованість орнаменту пластичній формі іграшок тощо [4, с. 113-114].

Як зазначає Л. Калуська у своєму методичному посібнику, народні

ремесла «свідчать про високу духовну культуру українського народу, про споконвічне прагнення до краси, розповідають про багатство рідного краю, традиції місцевого населення» [35, с. 12].

У роботі зі старшими дошкільниками доцільно звертати увагу дітей на «своєрідність та неповторну красу кожного ремісничого виробу, надавати можливість застосовувати набуті знання у практичній та творчій діяльності» [65, с. 287]. На думку фахівців, це сприятиме формуванню у дитини позитивного ставлення до народного мистецтва, поваги до праці інших, до рідного краю тощо.

З позиції позитивного педагогічно-виховного впливу на дошкільників національних українських традицій можна відмітити значну роль національного одягу та національних іграшок (ляльки-мотанки), а також атрибутів патріотичного святкування (писанки, крашанки тощо). Писанки в слов'ян ще з часів язичництва були невід'ємним компонентом весняної обрядовості. Назва «писанка» означає «писати» у розумінні «прикрашати орнаментом». Навчаючи дітей розрізняти та уміти відтворювати оригінальні орнаменти писанок, діти не тільки зачаровуються їх витонченістю та гармонійністю, але й пізнають зміст прадавніх символів природи, єднаючись із традиціями минулого.

Відтак можна з впевненістю стверджувати, що національні традиції, звичаї та обряди мають великий виховний потенціал, у т.ч. для дітей старшого дошкільного віку. Вироби народних ремесел у більшості дітей викликають зацікавлення та захоплення. Тому перед вихователем постає завдання виявити та розвинути таке позитивне ставлення на емоційно-ціннісному рівні.

У контексті даного дослідження можна також відзначити, що в останні часи все більше дослідників з урахуванням вимог компетентнісного підходу до навчання і виховання використовують термін «громадянська компетентність», як така, що пов'язана із громадянським вихованням дитини як громадянина, який поважає народні традиції, звичаї, обряди. Тому вважаємо за доцільне також зупинитися на її змістовному наповненні та

особливостях формування.

Громадянську компетентність, зазвичай, визначають як параметр діяльності особистості, соціалізованої під впливом громадянських знань, навичок та вмінь, в результаті чого у людини формується багаж громадянських цінностей і якостей, дотримання правил поведінки та відповідальність перед суспільством [44, с.40-41].

Науковці також послуговуються поняттям «громадянськість», яке характеризує готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права та свободи інших громадян, усвідомлювати відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки [54, с. 18].

Громадянська компетентність складається з ціннісно-ментального, соціокультурного, фахового й морально-етичного елементів, а в основі її лежать громадянські традиції народу.

Отже, у результаті ознайомлення дітей з національними традиціями, звичаями та обрядами в дітей мають сформуватися знання, які сприятимуть розвитку позитивного ставлення до традицій, поваги до старшого покоління, до своєї малої батьківщини. На фоні такого емоційного ставлення доцільно поглиблювати та розширювати знання дитини. Крім того, виховний вплив національних традицій проявляється у вихованні справжнього громадянина, зокрема, виховання таких якостей, як працелюбство та повага до праці інших людей.

Висновки до розділу 1

У процесі здійсненого теоретичного дослідження сутності поняття «виховання» встановлено, що воно являє собою спеціально організований, цілеспрямований та творчий процес формування відносин суб'єктно-суб'єктного, морально-естетичного характеру, доцільних в конкретних педагогічних умовах, що сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості. При цьому більшість підходів до його трактування засвідчує, що досліджуване поняття є соціальним явищем.

Виховання як педагогічна категорія виховання є втіленням соціальних явищ у зв'язку з тим, що воно виникає у той момент, коли одна людина потрапляє під вплив іншої з метою адаптації її поведінки до потреб суспільства. Така взаємодія являє собою форму інтеграції суспільних відносин, які постають як соціальні норми і вимоги до поведінки людини. Загальний характер виховання ґрунтується на інтегративному характері вимог до поведінки людей і їх груп у суспільстві.

Таким чином, виховання, як змістовне соціально-педагогічне явище, має процесуальний характер. Процес виховання складається з певних структурних компонентів і етапів залежно від його мети і завдань, охоплюючи різноманітні підпорядковані цій меті дії суб'єктів виховання та виховного впливу.

Фахівцями виділяються змістова і процесуальна сторони виховання. Змістова сторона являє собою сукупність виховних цілей, а процесуальна – самокерований процес педагогічної діяльності, спрямованої на взаємодію педагога і дошкільника у напрямку організації самовиховання останнього. Єдність вказаних сторін є беззаперечною.

Процес виховання здійснюється з урахуванням дотримання відповідних принципів. На сьогодні сформовано різноманітні підходи до класифікації цих принципів. Основними з них є наступні: цілеспрямованість; систематичність і послідовність; єдність педагогічних вимог; поєднання педагогічного управління з ініціативою і самодіяльністю здобувача освіти; повага до

особистості дитини; акцент на позитивні особистісні якості; врахування його вікових та індивідуальних особливостей; єдність свідомості й поведінки; народність; природовідповідність; гуманізація; демократизація; культуровідповідність; етнізація.

На важливості використання традицій, звичаїв та обрядів у вихованні дітей, починаючи ще із дошкільного віку, практично одностайно наголошують ціла низка дослідників. Зокрема, мова йде про рідну мову і фольклор (казки, легенди, приказки, прислів'я, загадки, скоромовки), різні види народного мистецтва (пісенне, музичне, декоративно-прикладне), народні ігри та іграшки. За твердженням педагога, елементи обрядів надають можливість формувати в дітей навички моральної поведінки, виконання різних соціальних ролей тощо.

Ідеї педагогів-класиків щодо використання обрядів, звичаїв та традицій у дошкільному вихованні знайшли своє продовження у теорії сучасної української дошкільної освіти. Ціла низка дослідників зазначає, що саме народні традиції виступають основою й головним методом народного виховання. Виховний вплив народної мудрості є досить значним, а невичерпна скарбниця форм і засобів народного виховання формують потенціал подальшої народної творчості.

Як свідчать результати вивчення наукових праць, виховний вплив народних традицій на самосвідомість дітей дошкільного віку будується, в переважній мірі, на основі казково-міфологічних уявлень про світ. Тому народні традиції найкраще всього у дошкільному віці прищеплюються через народну казку. Через казки у дітей відбувається емоційне сприйняття традицій, звичаїв, предметів довкілля. Казки також допомагають створити національний колорит, який збагачує образ сюжетів.

Старший дошкільний вік характеризується також тим, що в цей період у дитини з'являються реальні можливості для опосередкованого засвоєння знань, які виходять за межі їх життєвого досвіду та безпосереднього сприйняття, належать до іншого часового періоду, ніж існуюче сьогодні.

Дитина починає сприймати інформацію не тільки про те, що відбувається зараз, але і про минулі події, а також може на основі теперішніх подій розвивати уявлення про майбутнє. Саме на цій властивості розмежування часу засновується виховання на традиціях, звичаях та обрядах.

Національне виховання дітей дошкільного віку засобами традицій, звичаїв та обрядів передбачене в нашій державі Національним компонентом змісту дошкільної освіти. Останній дає можливість організувати всю освітню роботу в чіткій системі, послідовності і безперервності їх використання.

У процесі вивчення наукових праць визначено, що використання обрядів, традицій та звичаїв у вихованні дітей є предметом одразу декількох споріднених педагогічних концепцій: етнопедагогіка, народна педагогіка, національне виховання, патріотичне виховання, народне виховання, громадянське виховання тощо.

РОЗДІЛ 2.

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ НАРОДНИХ ОБРЯДІВ, ЗВИЧАЇВ, ТРАДИЦІЙ

2.1. Аналіз державних програм і передового педагогічного досвіду педагогів-вихователів з проблем організації національного виховання в закладі дошкільної освіти

Вітчизняне національно-патріотичне виховання сьогодні по праву вважається потужним джерелом формування у підростаючого покоління сили, ініціативності, підприємливості. Це фактично той «двигун», який стимулює кожную особистість працювати над розвитком своїх душевних і духовних сил.

Національно-патріотична ідея виховання має бути головною в кожній цивілізованій державі. В нашій країні вона декларується у відповідних законах України і законодавчих державних актах, які розглянуто нами нижче.

Найпершим документом, де було законодавчо закріплено поняття «національна спрямованість освіти», по праву вважається Постанова КМУ «Про державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») від 3.11.1993 р. № 896 (далі – Програма) [57]. У ній зазначене стратегічне завдання реформування освіти в нашій країні: «відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави» [57].

Вказана програма також передбачає, що одним з основних принципів реалізації системи освіти є її національна спрямованість. Цей принцип полягає у невіддільності освіти від національного підгрунтя, у її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, у збереженні та збагаченні культури нашого народу. Крім

того Програма визнає освіту «важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин» [57].

Програмою також передбачено, що, поміж інших чинників, стратегічними завданнями реформування змісту освіти є наступні:

- вивчення української мови в якості основної в усіх освітніх закладах;
- оптимальне поєднання класичної спадщини та сучасних досягнень науки, що забезпечує органічний зв'язок освіти із національною історією, культурою, традиціями;
- відображення у змісті освіти закономірностей історичного розвитку, що передбачає широке вивчення україно- (народо-) знавства;
- створення умов для органічного включення дітей у трудову діяльність та використання у освітньому процесі досвіду народної педагогіки, залучення дітей до вивчення народних ремесел [57].

Відмітним є також те, що національне виховання у цій Програмі висвітлене у цілому окремому розділі. При цьому вказано, що національне виховання в нашій країні має бути спрямоване на «формування у молоді та дітей світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, інших соціально значущих надбань вітчизняної та світової духовної культури». Водночас принципи гуманізму, демократизму, єдності родини і школи, передачі від покоління до покоління мають стати основою національного виховання. Крім того, національне виховання передбачає формування національної свідомості, любові до Батьківщини та народу, бажання працювати заради процвітання країни, готовності захищати Батьківщину, володіння українською мовою та формування розвиненої мови і культури [57].

Отже, державна національна програма «Освіта» приділяє достатню увагу національному вихованню дітей з використанням надбань української народної спадщини.

Ще одним нормативним документом, в якому втілюється національний зміст освіти та виховання, є «Національна доктрина

розвитку освіти», затверджена Указом Президента України від 17.04.2002 р. №347/2002 (далі – Доктрина) [52]. У вказаному документі увага звертається на те, що актуальним завданням освіти в Україні є утвердження її національного характеру [52].

Доктрина також визначає, що одним із пріоритетних напрямів державної політики нашої країни у сфері розвитку освіти виступає напрям «формування національних і загальнолюдських цінностей» та «розширення україномовного освітнього простору» [52]. У процесі реалізації цих напрямів держава має забезпечувати виховання такої особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, а також сучасної європейської цивілізації. Така особистість має уміло орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, вона підготовлена до життя і праці у оточуючому мінливому світі. Вона виступає за збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин, демонструючи шанобливе ставлення до національних святинь, української мови, а також мови, історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які проживають в Україні [52].

Доктрина містить розділ «Національний характер освіти і національне виховання». І хоча він набагато коротший, ніж у Програмі «Освіта» але в ньому зазначено, що освіта утверджує національну ідею та сприяє національній самоідентифікації, а також розвитку культури українського народу і при цьому важливе значення має оволодіння цінностями світової культури. Також чітко зазначено, що освіта має «гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності» [52].

Також Доктрина наголошує, що національне виховання є одним із головних пріоритетів освіти, основна мета якого: виховати свідомого громадянина, патріота, а також формування у молоді потреби й уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної

досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури та набуття соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин.

Як зазначається в Доктрині, національне виховання має орієнтуватися на залучення дитини до національної культури і духовності, формування у неї на основі цінностей вітчизняної та світової культури: національних ідей, поглядів і переконань.

Доктрина визначає громадянське та патріотичне виховання головними складовими національного виховання. Національне виховання повинно відбуватися на всіх етапах навчання дітей, забезпечувати їх всебічний гармонійний розвиток і цілісність, формування їх здібностей і обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу та духовності українського народу. Патріотичне виховання передбачає «виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України» [52].

У Доктрині вперше на рівні офіційного документу з'явилося поняття «національна ідея». Останнє було пізніше досить детально обґрунтоване Інститутом проблем виховання Національної академії педагогічних наук України у книзі «Національна ідея в становленні громадянина-патріота України» [10].

Основними принципами патріотичного виховання в «Національній ідеї» [10] визначаються наступні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Принципи патріотичного виховання згідно «Національної ідеї в становленні громадянина-патріота України» (Програмно-виховний контекст) [10]

Принцип	Характеристика
Національної спрямованості	Передбачає формування у дітей національної свідомості, формування любові до рідного народу та рідної землі,

	шанобливого ставлення до національної культури та традицій свого народу.
Поваги до інших народів	Виховання у дитини поваги, толерантності до культури інших народів, що заселяють Україну.
Збереження ідентичності	Здатність зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, а також брати участь у розбудові та захисті своєї держави.
Культуровідповідності	Передбачає органічне поєднання патріотичного виховання з мовою, народними традиціями, звичаями та історією і культурою народу.

Головною метою патріотичного виховання визначено: «утвердження у свідомості та почуттях особистості патріотичних цінностей, переконання і поваги до культурного й історичного минулого України; формування етнічної та національної самосвідомості, любові до рідної землі, держави, родини, народу; визнання духовної єдності населення усіх регіонів України, спільності культурної спадщини та майбутнього» [10].

Важливим нормативним документом у частині національно-патріотичного виховання дошкільників є Закон України «Про дошкільну освіту» [58]. Однією з важливих педагогічних задач він визначає виховання у дітей любові до України, свідомого ставлення до себе, шанобливого ставлення до своєї родини, оточення та довкілля, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів.

Базовий компонент дошкільної освіти [59] також визначає засади національно-патріотичного виховання. Він передбачає перехід дошкільної освіти до креативних технологій навчання і виховання, модернізацію змісту дошкільної освіти різнобічними засобами розвитку дітей дошкільного віку відповідно до їхніх нахилів, здібностей, задатків та індивідуальних і вікових особливостей, культурних потреб. Базовий

компонент дошкільної освіти [59] спонукає науковців та практиків на:

- розвиток у дітей таких особистісних властивостей, як ініціативність, самостійність, допитливість, креативність, винахідливість;
- підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини;
- формування творчої індивідуальності [59].

Також важливим нормативним документом у контексті теми дослідження є Стратегія національно-патріотичного виховання [60]. Вона визначає, що таке виховання є важливим засобом громадянської освіти. Стратегія, між іншим, має за мету наступне: «визначення пріоритетів та основних напрямів національно-патріотичного виховання, зокрема дітей та молоді, розвитку відповідних інститутів держави і суспільства, забезпечення змістового наповнення національно-патріотичного виховання на основі: формування національно-культурної громадянської ідентичності, національно-патріотичного світогляду, збереження та розвитку суспільно-державницьких та духовно-моральних цінностей Українського народу; усвідомлення досягнень Українського народу, його інтелектуальних, духовних та інших надбань» [60].

Інтерес представляє також аналіз державних освітніх програм в галузі дошкільної освіти з позиції національно-патріотичного виховання дошкільників засобами традицій, звичаїв та обрядів. З цією метою у табл. 2.2 зведено основну інформацію щодо змісту цих програм у розрізі теми дослідження.

Таблиця 2.2.

Характеристика державних освітніх програм дошкільної освіти з позиції національно-патріотичного виховання

Державна освітня програма	Зміст національно-патріотичного виховання в межах програми
---------------------------	--

«Освіта і піклування» (2021) [61]	Програма в основному спрямована на цілісне становлення та фізичний, інтелектуальний, емоційний і духовний розвиток особистості дошкільника, його подальшу соціалізацію та розвиток лідерських якостей. Національно-патріотичному вихованню приділяється недостатньо уваги. Є окремі моменти національного виховання, але вони не в повній мірі прищеплюють любов до традицій, звичаїв та обрядів рідного краю.
«Дитина» (2016) [29]	Також приділяється незначна увага вивченню національно-культурних цінностей.
«Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях» (2019) [31]	Посилена увага приділена вивченню християнських традицій та норм моралі, звичаїв та обрядів. У процесі засвоєння християнських моральних цінностей діти навчаються добра, милосердя, добротності, відповідальності, співчуття, турботливості. Вона не є вченням віри, не включає релігійних обрядів але значна роль надається вихованню поваги до свободи та совісті та до релігійних та світоглядних переконань інших людей, а також здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.
«Зерно любові» (2018) [75]	Передбачає засвоєння дошкільниками моральних чеснот і цінностей, у т.ч. шляхом вивчення національних традицій, звичаїв та обрядів.
«Впевнений старт» (2021) [62].	Недостатньо уваги національно-патріотичному вихованню, більш уваги особистісним, зокрема, лідерським якостям.
«Українське дошкілля» (2017) [14]	Передбачає реалізацію особистісно зорієнтованої моделі дошкільної освіти шляхом залучення дитини до системи цінностей, культури та традицій українського народу, формування у неї цілісної картини світу.
«Я у світі» (2019) [76]	Більше орієнтована на формування особистісного Я дитини. Є окремі моменти використання традицій у моральному вихованні.
«Україна-моя Батьківщина» (2016) [70]	Розкриває основні напрями, завдання та зміст роботи з дітьми 5-7 років з національно-патріотичного виховання.

Отже, в цілому можемо побачити, що для посилення ролі національно-патріотичного виховання дошкільників та ознайомлення їх зі змістом традицій, звичаїв та обрядів недостатньо одних лише Державних освітніх програм. З наведеного переліку на особливу увагу заслуговує лише парціальна програма «Україна - моя Батьківщина» [70], а також окремі моменти передбачені у програмах «Українське дошкілля» [14]. Програма «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях» [31], та «Зерно любові» [75] потребують на додаткове спілкування вихователів з батьками дошкільників, так як батьки теж учасники освітнього процесу і мають дати згоду щодо релігійних поглядів своїх дітей (вихователі не можуть нав'язувати батькам освітні програми релігійного спрямування). Тому вихователям доводиться вишукувати окремі методичні рекомендації, націлені на таке виховання.

Інтерес також представляють наукові праці, що формують наявний педагогічний досвід з питань громадянського та національно-патріотичного виховання з використанням традицій, звичаїв та обрядів.

Традиції та звичаї рідного краю виступають сьогодні найкращим засобом виховання підростаючого покоління гідними громадянами, що дозволяє охопити майже всі базові громадянські якості. У цьому контексті не можна недооцінювати роль народних традицій та обрядів у формуванні патріотизму, правової вихованості та толерантності у дітей. Вони звертають молодих громадян до цінності надбань наших предків, створюють настрій, розкривають основи правомірної поведінки, вчать проявленню терплячості по відношенню до всього живого [3].

Слід також наголосити, що на сучасному етапі розвитку системи освіти та виховання дошкільників передбачає активне звернення до народних традицій, проте це не означає також зовсім нехтування сьогоденням. Вважається, що тільки переосмисливши минуле,

дізнавшись історію своєї культури, людина може не тільки чіткіше зрозуміти сьогодення, але і уявити своє майбутнє.

Громадянсько-патріотичні якості розвиваються у дітей, з одного боку, спонтанно, що відбувається у процесі засвоєння духовних надбань рідного народу, а з іншого – за допомогою цілеспрямованого виховання, в результаті якого формується система певних ідей, поглядів, традицій, звичаїв, органічно вплетених в життєдіяльність дитини.

Розпочинати розвиток у дітей громадянсько-патріотичних якостей, на нашу думку, краще за все, починати з ознайомлення дітей дошкільного віку з найближчим національним оточенням. Фактично, це можуть бути речі, які діти можуть побачити вдома (вишита національним візерунком серветка, тканий килимок, предмети народного одягу, іграшки та ін). При цьому для успішності виховання ці речі мають викликати у дитини позитивні емоції. Саме тому важливим компонентом такого виховання вважаються традиції побуту, що може бути продемонстроване на таких засобах як традиційний інтер'єр житла, побут та святкове вбрання.

У процесі дослідження ми вивчили та проаналізували різноманітні історико-етнографічні матеріали та визначили, які найбільш яскраві елементи та їх регіональні особливості можуть бути доступні для вивчення дошкільниками. Аналіз досліджень вчених-етнологів (Ю. Єгерев, В. Кабузан, В. Подов, Ю. Темник та ін.) засвідчив, що особливість традиційного українського житла полягає у технологічній єдності, а саме розташовані по центру споруди сіни (сінь, сінці, хороми, боїще) та розташовані по обидва боки від них житлову кімнату та підсобні приміщення для зберігання продуктів харчування, дрібного інвентарю та сезонного одягу (комору, кліть).

Цікавим для вивчення дошкільниками є також народний одяг. Народний костюм в давні часи найбільш яскраво підкреслював належність людини до того чи іншого регіону чи народу. Що стосується

національного українського одягу, то в доданок до вишиванки невід'ємним компонентом вбрання вважали вінок. Кожний вінок, сплетений українськими дівчатами, ставав витвором мистецтва [3].

Відомий український етнограф О. Воропай зазначає: «У плетінні вінків нашими дівчатами досягнуто не меншого мистецтва, ніж у вишиванні, тканні та мереживі. В залежності від індивідуальних особливостей, дівчата так комбінують барви і форму квітів у вінку, що він стає мистецьким твором...» [24, с. 298].

Педагогічний досвід виховання багатьох поколінь дошкільників свідчить, що використання народного вбрання у роботі з дошкільниками сприяє поглибленню знань про культуру рідного краю, посилює емоційний зв'язок дитини з минулим, створює підґрунтя для формування патріотичних почуттів.

Також педагоги єдині в тому, що неможливо уявити виховання дитини без використання народної іграшки. Її важливу роль у вихованні підростаючого покоління у своїх роботах наголошували Е. Аркін, О. Батухтіна, С. Русова, А. Усова та ін. у кожного народу національні іграшки мають свої педагогічні, художні і технічні традиції. В нашій країні вони характеризуються інтернаціональністю, тому що Україна досить різноманітна за етнографічним складом.

Як вказує низка фахівців (О. Батухтіна, Т. Коваленко, О. Кузіна та ін.) українські народні іграшки досить цікаві та різноманітні. Їх прийнято розмежовувати на такі види: глиняні, дерев'яні, м'які (ганчіркові), солом'яні, сирні та іграшки з природного матеріалу. В якості останнього використовується широкий спектр сировини: іграшки з сіна, реп'яхів, рогози, листя, качанів кукурудзи, вербової кори, лози, льону, довгої трави, різноманітних квітів, овочів тощо.

З позиції виховного національного впливу українська народна іграшка несе дітям доступні знання про життя людей в минулі часи (їх працю, відпочинок, побут, мистецтво, життя загалом). Вважається, що

народна іграшка вчить поважати працю інших людей, дотримуватись певних правил та норм поведінки, а також допомагає дитині усвідомити історію своєї Батьківщини та сприяє формуванню позитивного ставлення до народних традицій тощо.

За твердженням науковиці О. Батухтіної, народні іграшки мають свої педагогічні, художні і технічні традиції. Вони оригінальні і неповторні. Це визначається їх національною своєрідністю відображення культури і побуту народу. Крім того, народна іграшка символізує певні звичаєво-традиційні ознаки. Саме тому, за твердженням вказаної авторки, українська народна іграшка є оптимальним інструментом формування у дитини елементів громадянських якостей [4].

У результаті ознайомлення дошкільників із традиціями, звичаями та обрядами свого народу у них мають сформуватись знання, які сприятимуть розвитку позитивного ставлення до цих традицій та звичаїв, а також поваги до старшого покоління і своєї малої Батьківщини. На фоні таких дитячих емоцій потрібно розширювати знання дошкільників, пов'язуючи близьке (теперішнє) з далеким (минулим): вирощені гарні квіти біля хати – з народними традиціями їх використання; улюблені вироби рідних та близьких людей – з народними ремеслами свого краю; мальовничі пейзажі – з історичним минулим.

Л. Калуська зазначає, що у вихованні справжнього патріотично налаштованого громадянина України важливого значення набуває також формування таких громадянських якостей, як повага до праці інших та працьовитість. Тому з метою виховання цих якостей у дошкільників вона рекомендує знайомити дітей з особливостями традиційних ремесел рідного краю. Як зазначає вказана дослідниця, народні ремесла «свідчать про високу духовну культуру українського народу, про споконвічне прагнення до краси, розповідають про багатство рідного

краю, традиції місцевого населення» [36, с. 12].

Також вважається, що найбільший виховний вплив на дошкільника здійснюють ті елементи культури, які він сам зможе зрозуміти та з часом відобразити у практичній і творчій діяльності. Як свідчить практика, лише у процесі діяльності дитина свідомо засвоює культурну спадщину народу, а значить формується як особистість. Серед великого різноманіття народних ремесел у роботі з дошкільниками рекомендується використовувати для ознайомлення наступні: вишивка, гончарство, деревообробка, ткацтво, писанкарство.

Вишивка – один із відомих всьому світу поширений на всій території України вид народного мистецтва. Створюючи різноманітні символічні орнаменти, люди зверталися до природи, але не копіювали її, а переосмислювали і переносили деякі елементи природи на домашні речі, зокрема на вишивку [3].

Одвічним символом-оберегом в українській родині вважали рушник. На ньому кожна лінія чи завиток узору мали своє особливе значення. Крім того, окремі знаки і символи на рушникові не тільки прикрашали його, а й повинні були охороняти, захищати, оберігати від злих духів, нести щастя.

Вважаємо за доцільне відзначити, що у роботі з дошкільниками потрібно звертати увагу дітей на своєрідність та неповторну красу кожного ремісного виробу, надавати можливість застосовувати набуті знання у практичній та творчій діяльності. Саме це, на думку багатьох фахівців, сприятиме формуванню позитивного ставлення дітей до народного мистецтва, вихованню поваги до праці інших, любові до рідного краю тощо.

У контексті національних традицій вагоме місце займають та яскраво відображають самобутність українського народу писанки. Розмальовувати навесні яйця – це давня традиція слов'янських народів. Писанки у слов'ян були пов'язані з весняними обрядами та традиціями.

Сама назва «писанки» походить від слова «писати», тобто прикрашати орнаментом. Оригінальні орнаменти писанок єднають нас з традиціями минулого, радують своєю красою та несуть прадавні символи природи. Для роботи з писанками у кожному регіоні нашої держави і навіть майже у кожному селі були неповторні, самобутні орнаменти. Розмальовуючи писанки, виховується інтерес до декоративно-прикладного мистецтва України, зосередженість та бажання вкласти частину своєї праці в українські традиції, а також діти дістають уявлення про традиції розписування писанок як оберегу, про народну символіку.

Отже, використання традиційних народних ремесел у вихованні дошкільників також має великий виховний потенціал. Але, як доводить практика, вироби народних ремесел сприймаються дошкільниками по різному: у одних викликають інтерес, у інших почуття захоплення, а у деяких дітей просту байдужість. Перед педагогом стоїть завдання не тільки збагатити уявлення та знання дошкільників про ремесла рідного краю і все, що з ними пов'язане, але й викликати емоційно-ціннісне ставлення до праці дорослого. На основі отриманих знань мають виникнути нові емоції – пов'язані вже не лише з найближчим оточенням, а зі своїм народом, країною. Що, в свою чергу, сприятиме формуванню таких громадянських якостей як повага до звичаїв і традицій, взаємоповага, працьовитість, терплячість.

Отже, аналіз джерельної бази з приводу українських народних традицій дає можливість зробити висновки про те, що різноманітні види прикладного мистецтва, звичаї та обряди рідного краю мають значний потенціал для формування громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку.

Становлення громадянських якостей в старшому дошкільному віці здійснюється завдяки взаємодії різноманітних об'єктів соціальної дійсності, провідне місце серед яких займають традиції рідного краю.

Найбільший вплив на формування громадянських якостей дітей мають такі компоненти, як традиційне житло, народний одяг, народна іграшка, традиційні ремесла, історичне минуле рідного краю та традиційні народні свята та обряди. Комплексне залучення традицій рідного краю у процес виховання (за умови ретельного добору та спрощенню змістовного навантаження) забезпечує основу для формування базових громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку.

2.2 Методичні рекомендації з використання народних обрядів, звичаїв, традицій у вихованні дошкільників

Національне виховання дітей дошкільного віку засобами традицій, звичаїв та обрядів передбачене в нашій державі Національним компонентом змісту дошкільної освіти. Останній дає можливість організувати всю навчально-виховну роботу в чіткій системі, послідовності і безперервності їх використання. Складові елементи українського народознавства, що використовуються у освітньо-виховному процесі ЗДО, беруть витoki з основних положень Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») [12]. Зокрема, одним із принципів вказаної програми є саме національна спрямованість освіти. Вона базується на тому, що знаннєвий компонент виховання органічно поєднується з національною історією, традиціями, культурою українського народу.

Програмою також передбачено нероздільність навчання і виховання. Цей принцип забезпечується шляхом підпорядкування організації та змісту освіти «завданням формування всебічно розвиненої особистості, перетворення системи моральних і духовних цінностей на важливий чинник виховання підростаючого покоління, відродження духовності українського народу, його менталітету» [12].

На підтримку комплексного всебічного виховання особистості

висловлюються також П. Ігнатенко та В. Поплужний, вказуючи на першочерговості розвитку культури національного та міжнародного спілкування у дітей, в результаті чого мають об'єднуватися в єдину систему знань моральні, правові, екологічні, етнопедагогічні, етнопсихологічні засоби виховання [6, с.89].

У процесі вивчення наукових праць визначено, що використання обрядів, традицій та звичаїв у вихованні дітей є предметом одразу декількох споріднених педагогічних концепцій: етнопедагогіка, народна педагогіка, національне виховання, патріотичне виховання, народне виховання, громадянське виховання тощо.

Поряд із терміном «етнопедагогіка» вживається термін «народна педагогіка». На думку дослідників, вони є сумісними, оскільки народна педагогіка знаходить конкретний вияв в етнопедагогіці – в педагогічних традиціях народу та їх виховному впливі [30; 15 та ін.]. Більшість дослідників етнопедагогіки займаються вивченням народних традицій, звичаїв, свят та обрядів та можливостей їх виховного впливу на людину через літературний народний фольклор, в якому вони і зберігаються та передаються із покоління в покоління.

Педагогічне значення народних традицій, на думку дослідників, носить двоїстий характер: з одного боку, вони виступають як результат виховних зусиль народу, що формується з урахуванням досвіду протягом багатьох віків, а з іншого – як незамінний та ефективний виховний засіб. Саме через систему традицій, звичаїв та обрядів кожен народ відтворює себе в наступних поколіннях, втілює в них свою духовну культуру, свій характер і психологію [21; 43 та ін.].

На думку Н. Міщенка, педагогічний вплив народних традицій, звичаїв та обрядів полягає в тому, що вже з перших днів свого життя дитина вбирає той національний і соціальний дух, який властивий саме її народові, а не будь-якому іншому, а також формує в неї властиві йому (народові) типові особистісні риси і якості [73].

О. Стаєнна наголошує, що виховання патріотичності у дитини дошкільного віку, зазвичай, починається з її ознайомлення з найближчим оточенням. Це можуть бути речі національного характеру, які вона може побачити в домашньому побуті (вишита серветка, тканий килимок, національний одяг та іграшки, регіональні особливості оздоблення оселі, посуд тощо). При цьому такі речі мають викликати у неї позитивні емоції, що багато в чому залежить від позиції та ставлення до них батьків. Окрім того, в межах закладу освіти також можна використовувати ці предмети при оформленні групової кімнати чи національно-патріотичного куточку. На думку вказаної авторки, це «сприятиме закріпленню знань про традиції побуту рідного краю, формуванню поваги до праці, до старшого покоління» [65, с. 286].

Також дослідниками досить часто наголошується, що цікавим для вивчення з дітьми старшого дошкільного віку є народний одяг. Саме національний костюм найбільш яскраво підкреслює належність людини до тієї чи іншої країни, або, навіть, окремого регіону (відмінність кольорів, візерунків вишивки тощо).

Важливий педагогічно-виховний вплив має також народна іграшка, яка несе дітям доступні знання про працю та відпочинок людей у давнину, їхній побут, мистецтво, життя загалом. Народна іграшка знайомить дитину з історією Батьківщини, спонукає до відчуття рідного коріння, сприяє повазі до народних традицій, до праці інших, навчає дотримуватися певних правил та норм поведінки.

Інтерес у межах даного дослідження представляє також методика формування елементів національної культури О. Батухтіної. Вказаною авторкою отримано низку важливих наукових результатів: доведено дієвість формування у дітей старшого дошкільного віку уявлення про залежність між результатом виготовлення іграшки з певного матеріалу та природними умовами певної місцевості; виявлено уміння виокремлювати орнаментальні особливості українських народних

іграшок за основними елементами розпису та способами поєднання кольорів; виявлено уміння уточнювати підпорядкованість орнаменту пластичній формі іграшок тощо [4, с. 113-114].

Як зазначає Л. Калуська у своєму методичному посібнику, народні ремесла «свідчать про високу духовну культуру українського народу, про споконвічне прагнення до краси, розповідають про багатство рідного краю, традиції місцевого населення» [36, с. 12].

У роботі зі старшими дошкільниками доцільно звертати увагу дітей на «своєрідність та неповторну красу кожного ремісничого виробу, надавати можливість застосовувати набуті знання у практичній та творчій діяльності» [39, с. 287]. На думку фахівців, це сприятиме формуванню у дитини позитивного ставлення до народного мистецтва, поваги до праці інших, до рідного краю тощо.

З позиції позитивного педагогічно-виховного впливу на дошкільників національних українських традицій можна відмітити значну роль національного одягу та національних іграшок (ляльки-мотанки), а також атрибутів патріотичного святкування (писанки, крашанки тощо). Писанки в слов'ян ще з часів язичництва були невід'ємним компонентом весняної обрядовості. Назва «писанка» означає «писати» у розумінні «прикрашати орнаментом». Навчаючи дітей розрізняти та уміти відтворювати оригінальні орнаменти писанок, діти не тільки зачаровуються їх витонченістю та гармонійністю, але й пізнають зміст прадавніх символів природи, єднаючись із традиціями минулого.

Відтак можна з впевненістю стверджувати, що національні традиції, звичаї та обряди мають великий виховний потенціал, у т.ч. для дітей старшого дошкільного віку. Вироби народних ремесел у більшості дітей викликають зацікавлення та захоплення. Тому перед вихователем постає завдання виявити та розвинути таке позитивне ставлення на емоційно-ціннісному рівні.

Можна також відзначити, що в останні часи все більше дослідників з урахуванням вимог компетентнісного підходу до навчання і виховання використовують термін «громадянська компетентність», як така, що пов'язана із громадянським вихованням дитини як громадянина, який поважає народні традиції, звичаїв, обрядів. Тому вважаємо за доцільне також зупинитися на її змістовному наповненні та особливостях формування.

Громадянську компетентність, зазвичай, визначають як параметр діяльності особистості, соціалізованої під впливом громадянських знань, навичок та вмінь, в результаті чого у людини формується багаж громадянських цінностей і якостей, дотримання правил поведінки та відповідальність перед суспільством [49, с.40-41].

Науковці також послуговуються поняттям «громадянськість», яке характеризує готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права та свободи інших громадян, усвідомлювати відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки [9, с. 18].

Громадянська компетентність складається з ціннісно-ментального, соціокультурного, фахового й морально-етичного елементів, а в основі її лежать громадянські традиції народу.

Отже, у результаті ознайомлення дітей з національними традиціями, звичаями та обрядами в дітей мають сформуватися знання, які сприятимуть розвитку позитивного ставлення до традицій, поваги до старшого покоління, до своєї малої батьківщини. На фоні такого емоційного ставлення доцільно поглиблювати та розширювати знання дитини. Крім того, виховний вплив національних традицій проявляється у вихованні справжнього громадянина, зокрема, виховання таких якостей, як працелюбство та повага до праці інших людей.

2.3. Презентація змісту збірки народних обрядів, звичаїв, традицій

З метою покращення рівня виховання дітей дошкільного віку засобом народних обрядів, звичаїв, традицій нами розроблено збірку народних обрядів, звичаїв, традицій (Додаток В).

Актуальність представленої збірки обумовлена тим, що у ній зібрані цікаві презентаційні матеріали, які упорядковані за ключовими національними святами та представляють собою інформаційно-аналітичні матеріали щодо основних традицій, звичаїв та обрядів, а також різноманітних цікавих історій з появи свят чи особливостей їх святкування.

Метою пропонованих методичних рекомендацій поданих в п.2.2. є: формування та становлення дітей дошкільного віку як патріотично спрямованої особистості з ознаками знання основ національних традицій, звичаїв, обрядів та можливостями шанувати їх та використовувати у повсякденній діяльності.

Відповідно, *завданнями* виступають:

- збагачення уявлень дитини про традиції, звичаї та обряди українського народу, які втілюються під час святкування національних українських свят;
- сприяти розумінню дитиною важливості та великого значення дотримання традицій та обрядів;
- навчання дітей розумінню значення традицій, звичаїв, обрядів, умінню давати їм об'єктивну оцінку;
- закріплення навичок дотримання національно-патріотичних норм і правил поведінки у повсякденному житті;
- виховання шанобливого ставлення та любові до рідних та до Батьківщини.

Оскільки національно-патріотичне виховання визначене у

вітчизняній нормативній базі як обов'язкове, то пропоновані методичні рекомендації переплітаються з вимогами Закону України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти» та програмами, що використовуються у дошкільній освіті.

ЗДО у продовження батьківського національно-патріотичного виховання також покликаний брати активну участь у такому вихованні дошкільників, у процесі духовного відродження нації, забезпечуючи освітній процес змістом, що допомагає вихователям формувати у дітей чесні та сильні характери, спонукати їх зростати корисними своєму народові. Тому в ЗДО має проводитись щоденна систематична і планомірна робота з національного виховання.

Зміст занять з національно-патріотичного виховання засобом традицій, звичаїв, обрядів має наповнюватись цікавим та доступним матеріалом, фактами з життя, ситуаціями морально-етичного змісту, наочним матеріалом, власними дитячими малюнками, іграшками патріотичного спрямування.

У дошкільному закладі рекомендовано проводити народні свята й обряди відповідно до календарної сезонності (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Національні свята, що рекомендовано проводити в закладі дошкільної освіти

восени	Свято врожаю (свято осені) Покрова
взимку	День святого Миколая Різдвяні свята Стрітєння
навесні	Веснянки Великодні свята
влітку	Зелені свята Івана Купала

	Спаса Обжинки
--	------------------

У відповідності з наведеним переліком свят у збірці представлені методичні матеріали, які допоможуть вихователю донести до свідомості дошкільників їх глибокий зміст та важливість дотримання традицій, звичаїв та обрядів.

Виховуючи дітей на основі національної обрядовості, педагоги виконують одразу кілька освітніх завдань, зокрема:

- виховання поваги та любові до рідного краю;
- моральне та естетичне виховання;
- формування соціально-громадянської свідомості.

У додатках наведено основні організаційно-виховні особливості святкування вказаних знаменних дат.

На нашу думку, зібрані у збірку матеріали дозволять отримати наступні **результати** національно-патріотичного виховання дошкільників:

- збагатити наочно-чуттєві уявлення дитини про національні традиції, звичаї, обряди, їх цінності, якості та чесноти;
- сформувані у дитини розуміння того, яке велике значення має дотримання нею національних традицій;
- закріпити вміння дотримуватись національних звичаїв, традицій, обрядів у повсякденному житті;
- сформувані та закріпити в уявленні дітей почуття чуйності, доброзичливості, любові до рідного краю;
- культивувати позитивні емоції та почуття щодо власної поведінки.

Основними **методами** виховання у процесі роботи з дітьми з використанням даних методичних рекомендацій нами визначено: розповідь і пояснення; показ та демонстрація; створення ситуацій вибору; етичні бесіди; метод колективної оцінки вчинків; практичне

залучення дитини до патріотичної поведінки у повсякденному житті.

Висновки до розділу 2

Дослідження показало, що сучасне нормативно-правове забезпечення національно-патріотичного та громадянського виховання дошкільників засобом народних обрядів, звичаїв, традицій має певне підґрунтя у вигляді наступних документів: Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»), де вперше було закріплено поняття «національна спрямованість освіти»; «Національна доктрина розвитку освіти», де продовжено дану освітню концепцію; Закон України «Про дошкільну освіту»; Базовий компонент дошкільної освіти тощо. Також окремі моменти національно-патріотичного виховання містяться в Державних освітніх програмах дошкільної освіти, аналіз змісту яких показав наступне. Для посилення ролі національно-патріотичного виховання дошкільників та ознайомлення їх зі змістом традицій, звичаїв та обрядів недостатньо одних лише Державних освітніх програм. З наведеного переліку на особливу увагу заслуговує лише парціальна програма «Україна - моя Батьківщина» та програма «Українське дошкілля». Програма Духовно-морального виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях та «Зерно любові» не можуть бути використані в ЗДО без згоди батьків. Тому вихователям доводиться вишукувати окремі методичні рекомендації, націлені на таке виховання.

Ідеї педагогів-класиків щодо використання обрядів, звичаїв та традицій у дошкільному вихованні знайшли своє продовження у теорії сучасної української дошкільної освіти. Ціла низка дослідників зазначає, що саме народні традиції виступають основою й головним методом народного виховання. Виховний вплив народної мудрості є досить значним, а невичерпна скарбниця форм і засобів народного виховання формують потенціал подальшої народної творчості.

Виховний вплив народних традицій на самосвідомість дітей дошкільного віку будується, в переважній мірі, на основі казково-

міфологічних уявлень про світ. Тому народні традиції найкраще всього у дошкільному віці прищеплюються через народну казку. Через казки у дітей відбувається емоційне сприйняття традицій, звичаїв, предметів довкілля. Казки також допомагають створити національний колорит, який збагачує образ сюжетів.

Старший дошкільний вік характеризується також тим, що в цей період у дитини з'являються реальні можливості для опосередкованого засвоєння знань, які виходять за межі їх життєвого досвіду та безпосереднього сприйняття, належать до іншого часового періоду, ніж існуюче сьогодні. Дитина починає сприймати інформацію не тільки про те, що відбувається зараз, але і про минулі події, а також може на основі теперішніх подій розвивати уявлення про майбутнє. Саме на цій властивості розмежування часу засновується виховання на традиціях, звичаях та обрядах.

Національне виховання дітей дошкільного віку засобами традицій, звичаїв та обрядів передбачене в нашій державі Національним компонентом змісту дошкільної освіти. Останній дає можливість організувати освітню роботу в чіткій системі, послідовності і безперервності їх використання.

У процесі вивчення наукових праць визначено, що використання обрядів, традицій та звичаїв у вихованні дітей є предметом одразу декількох споріднених педагогічних концепцій: етнопедагогіка, народна педагогіка, національне виховання, патріотичне виховання, народне виховання, громадянське виховання тощо.

У наведених методичних рекомендаціях запропоновано низку освітньо-виховних ідей з використання народних обрядів, звичаїв, традицій у процесі виховання дошкільників, що має покращити якість такого виховання.

ВИСНОВКИ

У процесі здійсненого теоретичного дослідження сутності поняття «виховання» встановлено, що воно являє собою спеціально організований, цілеспрямований та творчий процес формування відносин суб'єктно-суб'єктного, морально-естетичного характеру, доцільних в конкретних педагогічних умовах, що сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості. При цьому більшість підходів до його трактування засвідчує, що досліджуване поняття є соціальним явищем.

Виховання як педагогічна категорія виховання є втіленням соціальних явищ у зв'язку з тим, що воно виникає у той момент, коли одна людина потрапляє під вплив іншої з метою адаптації її поведінки до потреб суспільства. Така взаємодія являє собою форму інтеграції суспільних відносин, які постають як соціальні норми і вимоги до поведінки людини. Загальний характер виховання ґрунтується на інтегративному характері вимог до поведінки людей і їх груп у суспільстві.

Таким чином, виховання, як змістовне соціально-педагогічне явище, має процесуальний характер. Процес виховання складається з певних структурних компонентів і етапів залежно від його мети і завдань, охоплюючи різноманітні підпорядковані цій меті дії суб'єктів виховання та виховного впливу.

Фахівцями виділяються змістова і процесуальна сторони виховання. Змістова сторона являє собою сукупність виховних цілей, а процесуальна – самокерований процес педагогічної діяльності, спрямованої на взаємодію педагога і дошкільника у напрямку організації самовиховання останнього. Єдність вказаних сторін є беззаперечною.

Процес виховання здійснюється з урахуванням дотримання відповідних принципів. На сьогодні сформовано різноманітні підходи до класифікації цих принципів. Основними з них є наступні: цілеспрямованість; систематичність і послідовність; єдність педагогічних вимог; поєднання педагогічного

управління з ініціативою і самодіяльністю здобувача освіти; повага до особистості дитини; акцент на позитивні особистісні якості; врахування його вікових та індивідуальних особливостей; єдність свідомості й поведінки; народність; природовідповідність; гуманізація; демократизація; культуровідповідність; етнізація.

На важливості використання традицій, звичаїв та обрядів у вихованні дітей, починаючи ще із дошкільного віку, практично одностайно наголошують ціла низка дослідників. Зокрема, мова йде про рідну мову і фольклор (казки, легенди, приказки, прислів'я, загадки, скоромовки), різні види народного мистецтва (пісенне, музичне, декоративно-прикладне), народні ігри та іграшки. За твердженням педагога, елементи обрядів надають можливість формувати в дітей навички моральної поведінки, виконання різних соціальних ролей тощо.

Ідеї педагогів-класиків щодо використання обрядів, звичаїв та традицій у дошкільному вихованні знайшли своє продовження у теорії сучасної української дошкільної освіти. Ціла низка дослідників зазначає, що саме народні традиції виступають основою й головним методом народного виховання. Виховний вплив народної мудрості є досить значним, а невичерпна скарбниця форм і засобів народного виховання формують потенціал подальшої народної творчості.

Як свідчать результати вивчення наукових праць, виховний вплив народних традицій на самосвідомість дітей дошкільного віку будується, в переважній мірі, на основі казково-міфологічних уявлень про світ. Тому народні традиції найкраще всього у дошкільному віці прищеплюються через народну казку. Через казки у дітей відбувається емоційне сприйняття традицій, звичаїв, предметів довкілля. Казки також допомагають створити національний колорит, який збагачує образ сюжетів.

Старший дошкільний вік характеризується також тим, що в цей період у дитини з'являються реальні можливості для опосередкованого засвоєння знань, які виходять за межі їх життєвого досвіду та безпосереднього

сприйняття, належать до іншого часового періоду, ніж існуюче сьогодні. Дитина починає сприймати інформацію не тільки про те, що відбувається зараз, але і про минулі події, а також може на основі теперішніх подій розвивати уявлення про майбутнє. Саме на цій властивості розмежування часу засновується виховання на традиціях, звичаях та обрядах.

Національне виховання дітей дошкільного віку засобами традицій, звичаїв та обрядів передбачене в нашій державі Національним компонентом змісту дошкільної освіти. Останній дає можливість організувати всю освітню роботу в чіткій системі, послідовності і безперервності їх використання.

У процесі вивчення наукових праць визначено, що використання обрядів, традицій та звичаїв у вихованні дітей є предметом одразу декількох споріднених педагогічних концепцій: етнопедагогіка, народна педагогіка, національне виховання, патріотичне виховання, народне виховання, громадянське виховання тощо.

Дослідження показало, що сучасне нормативно-правове забезпечення національно-патріотичного та громадянського виховання дошкільників засобом народних обрядів, звичаїв, традицій має певне підґрунтя у вигляді наступних документів: Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»), де вперше було закріплено поняття «національна спрямованість освіти»; «Національна доктрина розвитку освіти», де продовжено дану освітню концепцію; Закон України «Про дошкільну освіту»; Базовий компонент дошкільної освіти тощо. Також окремі моменти національно-патріотичного виховання містяться в Державних освітніх програмах дошкільної освіти, аналіз змісту яких показав наступне. Для посилення ролі національно-патріотичного виховання дошкільників та ознайомлення їх зі змістом традицій, звичаїв та обрядів недостатньо одних лише Державних освітніх програм. З наведеного переліку на особливу увагу заслуговує лише парціальна програма «Україна - моя Батьківщина» та програма «Українське дошкілля». Програма Духовно-морального виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях та

«Зерно любові» не можуть бути використані в ЗДО без згоди батьків. Тому вихователям доводиться вишукувати окремі методичні рекомендації, націлені на таке виховання.

Виховний вплив народних традицій на самосвідомість дітей дошкільного віку будується, в переважній мірі, на основі казково-міфологічних уявлень про світ. Тому народні традиції найкраще всього у дошкільному віці прищеплюються через народну казку. Через казки у дітей відбувається емоційне сприйняття традицій, звичаїв, предметів довкілля. Казки також допомагають створити національний колорит, який збагачує образ сюжетів.

Старший дошкільний вік характеризується також тим, що в цей період у дитини з'являються реальні можливості для опосередкованого засвоєння знань, які виходять за межі їх життєвого досвіду та безпосереднього сприйняття, належать до іншого часового періоду, ніж існуюче сьогодні. Дитина починає сприймати інформацію не тільки про те, що відбувається зараз, але і про минулі події, а також може на основі теперішніх подій розвивати уявлення про майбутнє. Саме на цій властивості розмежування часу засновується виховання на традиціях, звичаях та обрядах.

Національне виховання дітей дошкільного віку засобами традицій, звичаїв та обрядів передбачене в нашій державі Національним компонентом змісту дошкільної освіти. Останній дає можливість організувати освітню роботу в чіткій системі, послідовності і безперервності їх використання.

У процесі вивчення наукових праць визначено, що використання обрядів, традицій та звичаїв у вихованні дітей є предметом одразу декількох споріднених педагогічних концепцій: етнопедагогіка, народна педагогіка, національне виховання, патріотичне виховання, народне виховання, громадянське виховання тощо.

З метою покращення рівня виховання дітей дошкільного віку засобом народних обрядів, звичаїв, традицій нами розроблено відповідні методичні рекомендації.

Актуальність представлених методичних розробок обумовлена тим, що у ній зібрані цікаві презентаційні матеріали, які упорядковані за ключовими національними святами та представляють собою інформаційно-аналітичні матеріали щодо основних традицій, звичаїв та обрядів, а також різноманітних цікавих історій з появи свят чи особливостей їх святкування.

Метою пропонованих методичних рекомендацій є: формування та становлення дітей дошкільного віку як патріотично спрямованої особистості з ознаками знання основ національних традицій, звичаїв, обрядів та можливостями шанувати їх та використовувати у повсякденній діяльності.

Відповідно, **завданнями** виступають:

- збагачення уявлень дитини про традиції, звичаї та обряди українського народу, які втілюються під час святкування національних українських свят;
- сприяти розумінню дитиною важливості та великого значення дотримання традицій та обрядів;
- навчання дітей розумінню значення традицій, звичаїв, обрядів, умінню давати їм об'єктивну оцінку;
- закріплення навичок дотримання національно-патріотичних норм і правил поведінки у повсякденному житті;
- виховання шанобливого ставлення та любові до рідних та до Батьківщини.

Оскільки національно-патріотичне виховання визначене у вітчизняній нормативній базі як обов'язкове, то пропоновані методичні рекомендації переплітаються з вимогами Закону України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти» та програмами, що використовуються у дошкільній освіті.

У відповідності з переліком свят, що вивчаються у збірці, представлені відповідні методичні матеріали, які допоможуть вихователю донести до свідомості дошкільників їх глибокий зміст та важливість дотримання традицій, звичаїв та обрядів.

У додатках до даних методичних рекомендацій наведено основні організаційно-виховні особливості святкування вказаних знаменних дат.

Зібрані у збірку методичні рекомендації дозволять отримати наступні **результати** національно-патріотичного виховання дошкільників:

- збагатити наочно-чуттєві уявлення дитини про національні традиції, звичаї, обряди, їх цінності, якості та чесноти;
- сформувати у дитини розуміння того, яке велике значення має дотримання нею національних традицій;
- закріпити вміння дотримуватись національних звичаїв, традицій, обрядів у повсякденному житті;
- сформувати та закріпити в уявленні дітей почуття чуйності, доброзичливості, любові до рідного краю;
- культивувати позитивні емоції та почуття щодо власної поведінки.

Основними **методами** виховання у процесі роботи з дітьми з використанням даних методичних рекомендацій нами визначено: розповідь і пояснення; показ та демонстрація; створення ситуацій вибору; етичні бесіди; метод колективної оцінки вчинків; практичне залучення дитини до патріотичної поведінки у повсякденному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьїн В. О., Уваркіна В. О. Навчально-виховний процес у сучасній вищій школі: системний підхід. *Військова освіта*. 2013. № 1. С. 16-24.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки. Київ: Либідь. 2006. 421 с.
3. Барна Х. В., Чекан О. І. Використання традицій рідного краю у вихованні громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2018. Вип. 1 (7). С. 133-136.
4. Батухтіна О. Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.0. Київ, 1999. 232 с.
5. Безпалько В. П. Про можливості системного підходу в педагогіці. *Радянська педагогіка*. 1990. № 7. С. 59-60.
6. Березюк О. С. Системний підхід до формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 193-209.
7. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Т. 2. Виховання особистості. Київ-Чернівці: Букрек. 2015. 641 с.
8. Бех І. Д. Виховання особистості. Кн. 1. Особистісно зорієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: «Либідь». 2003. 278 с.
9. Бех І. Д. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості. *Педагогіка і психологія: Вісник АПН України*. 1994. № 3. С. 3-12.
10. Бех І. Д., Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : Програмно-виховний контекст. Київ. 2008. 40 с.
11. Белова Л. О. До питання про шляхи оновлення моделі виховання студентства. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 26. С. 290-297.
12. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти:

монографія. Київ: Атіка. 2008. 684 с.

13. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ: Видавничий дім Плеяди. 2017. 206 с.

14. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / За заг. ред. О. В. Низьковської. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.

15. Білик Л.І. Про системний підхід в організації виховного процесу. *Проблеми освіти*. 2001. Вип. 26. С. 97-104.

16. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1992. 398 с.

17. Богуш А. М. Народознавча обізнаність дітей дошкільного віку. Наукові записки Рівненського державного педагогічного інституту. 1999. Вип. 5: Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні. С. 8-11.

18. Бойко А. М. Виховання людини: нове і вічне. Полтава: Техсервіс, 2006. 568 с.

19. Большаков В. І., Кривчик Г. Г. Виховати творчу особистість, будівника української держави. *Проблеми освіти*. 2001. Вип. 26. С. 169-173.

20. Верховинець В. М. Весняночка. Ігри з піснями для дітей в дошкільному і молодшому шкільному віці. Київ: Музична Україна, 1989. 5-е вид. 343 с.

21. Вітвицька С. С. Термінологічна система педагогіки вищої школи – основа формування, поглиблення, збагачення педагогічних знань студентів магістратури. Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 107- 139.

22. Вовк М. В. Методологічні аспекти української музичної етнопедагогіки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. 2012. С. 4-7.

23. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Академвидав. 2007. 616 с.

24. Воропай О. І. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. Київ: Акціонерне видавничо-поліграфічне товариство «Оберіг», 1993. 590 с.

25. Галушка Н. Принципи виховання дітей як метод міжпоколінняного транслювання етнокультурної спадщини. Матеріали до української етнології: щорічний збірник наукових праць. Національна академія наук України; Інститут мистецтвознавчої фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського; Міжнародна асоціація українських етнологів. Київ. 2013. Вип. 12(15). С. 44-49.

26. Грицик Л. Виховання дітей на традиціях рідного народу. *Молодь і ринок*. 2011. № 12(83). С. 137-140.

27. Гудзенко С. В. Щодо проблеми сімейного виховання молоді. *Нові технології навчання*. 2001. Вип. 31. С. 115-123.

28. Гуров С. Закони, закономірності, принципи, форми та методи виховання духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Педагогіка*. 2017. № 1(18). С. 73-80.

29. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. Проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Бєленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін.; наук. ред.: Г. В. Бєленька, М. А. Машовець; Мін. Осв. І науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2016. 304 с.

30. Дурманенко О. Виховна робота у ВНЗ як чинник формування особистості майбутнього фахівця. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 31-37.

31. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях: навч. прогр. та календарно-темат. план / А. М. Богуш, І. Л. Сіданіч, В. Є. Сучок та ін. Київ: ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019. 164 с.

32. Енциклопедія освіти. / Гол. ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид., допов. та

перероб. Київ. Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

33. Зубцова Ю. Є. Генезис сутності та змісту поняття «виховання» в історичній ретроспективі та в умовах становлення нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. Т. 1. № 60. С. 91-95.

34. Ігнатенко П. Р., Поплужний В. А. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.- метод. посіб. Київ: Інститут змісту і методів навчання, 1997. 117 с.

35. Калуська Л. В. Народні ремесла у дитячому садку: методичний посібник для вихователів дошкільних закладів. Харків : Видавництво «Ранок-НТ», 2004. 64 с.

36. Калуська Л. В. Народні ремесла як засіб морально - трудового виховання старших дошкільників: дис... канд. пед. наук: 13.00.01.Івано-Франківськ, 1994. 169 с.

37. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1997. 235 с.

38. Касян Л. Г., Семенюченко О. В. Програма виховання дітей дошкільного віку Українотворець. Київ: Українське агентство інформації та друку РАДА, 2008. 28 с.

39. Квас О., Волошин С. Формування патріотичної вихованості учнів початкової школи засобами музейної педагогіки. *Молодь і ринок*. 2018. № 11(166). С. 18-22.

40. Коменський Я. А. Велика дидактика. URL: http://jorigami.narod.ru/PP_corner/Classics/Komensky/Komensky_Yan_Amos_Velikaya_didakt_izbr.htm

41. Кононко О. Л Стратегічна мета виховання життєва компетентність дитини. *Дошкільне виховання*. 1999. Т. 5. С. 3-6.

42. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Радянська школа, 1989. 125 с.

43. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. 3-є вид, перер. і

доп. Київ: Знання. 2007. 495 с.

44. Кучер О. А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)». Київ, 2014. 252 с.

45. Левківський М. В., Дубасенюк О. А. Історія педагогіки. Житомир: Вид-во Житомирського державного педагогічного університету. 1999. 336 с.

46. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства: навч.-метод. Посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2011. 718 с.

47. Литвиненко С. А. Виховання у особистісному вимірі: сучасні підходи. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2002. Вип. 19. С. 116-119.

48. Лобанова С. І. Соціокультурні детермінанти формування моделей виховання дітей і молоді у Стародавньому Римі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2011. 20 с.

49. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. 2-е вид., доповн. та переробл. Донецьк, 2015. 102 с.

50. Матієнко О. С. Загальнопедагогічні принципи виховання та методи їх реалізації при формуванні толерантності у підлітків. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. № 41. С. 100-104.

51. Міщенко М. Який лее проросте патріотизм? *Рідна школа*. 1999. № 1. С. 7-8.

52. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України № 347/2002 від 17.04.2002 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

53. Побірченко Н. С., Рогальська Н. В. Використання української етнопедагогіки в дошкільному закладі: навч. посіб. Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Київ: Науковий світ, 2003. 117 с.

54. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. №23. С.18-20.

55. Приходченко К. І. Виховання як складна динамічна система соціального середовища: різнохарактерні видові категорії. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 1. С. 178-184.

56. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). Постанова Кабінету міністрів України № 896 від 03.11.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>

57. Про державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). Постанова Кабінету міністрів України № 898 від 03.11.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>

58. Про дошкільну освіту. Закон України № 2628-III від 11.07.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

59. Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. Наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>

60. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. Указ Президента України № 286/2019 від 18.05.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

61. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоєва, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с.

62. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». / О. О. Андриєтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романко, Н. А. Случинська, Н. І. Трикоз. Тернопіль:

Мандрівець, 2021. 104 с.

63. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005011>

64. Сопіна Ю. Особливості впровадження ідей української етнопедагогіки в сучасний виховний процес дошкільного навчального закладу. *Вісник Інституту розвитку дитини. Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 35. С. 109-113.

65. Стаєнна О. Традиції рідного краю як засіб громадянського виховання дітей старшого дошкільного віку. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Вип. 47. С. 283-288.

66. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ: ІЗМН. 1997. 232 с.

67. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія. Київ: Академвидав. 2006. 424 с.

68. Сухомлинський В. Про сімейне виховання. URL: <https://zs.zp.ua/wp-content/uploads/2020/02/Sukhomlyns-kyu-pro-simeyne-vykhovannia-sayt.pdf>

69. Сявавко Є. І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. Київ: Наукова думка, 1974. 278 с.

70. Україна - моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей. О.Каплуновська, І.Кичата, Ю.Палець. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 77 с.

71. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. Виховання і характер. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія. Упорядник З. Н. Борисова, В. З. Смаль. К., 1990. 652 с.

72. Федорова Н. Ф., Соколовська Н. Б., Баранова М. А. Виховання особистості та процес її формування в сім'ї. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 4(23). С. 32-36.

73. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.

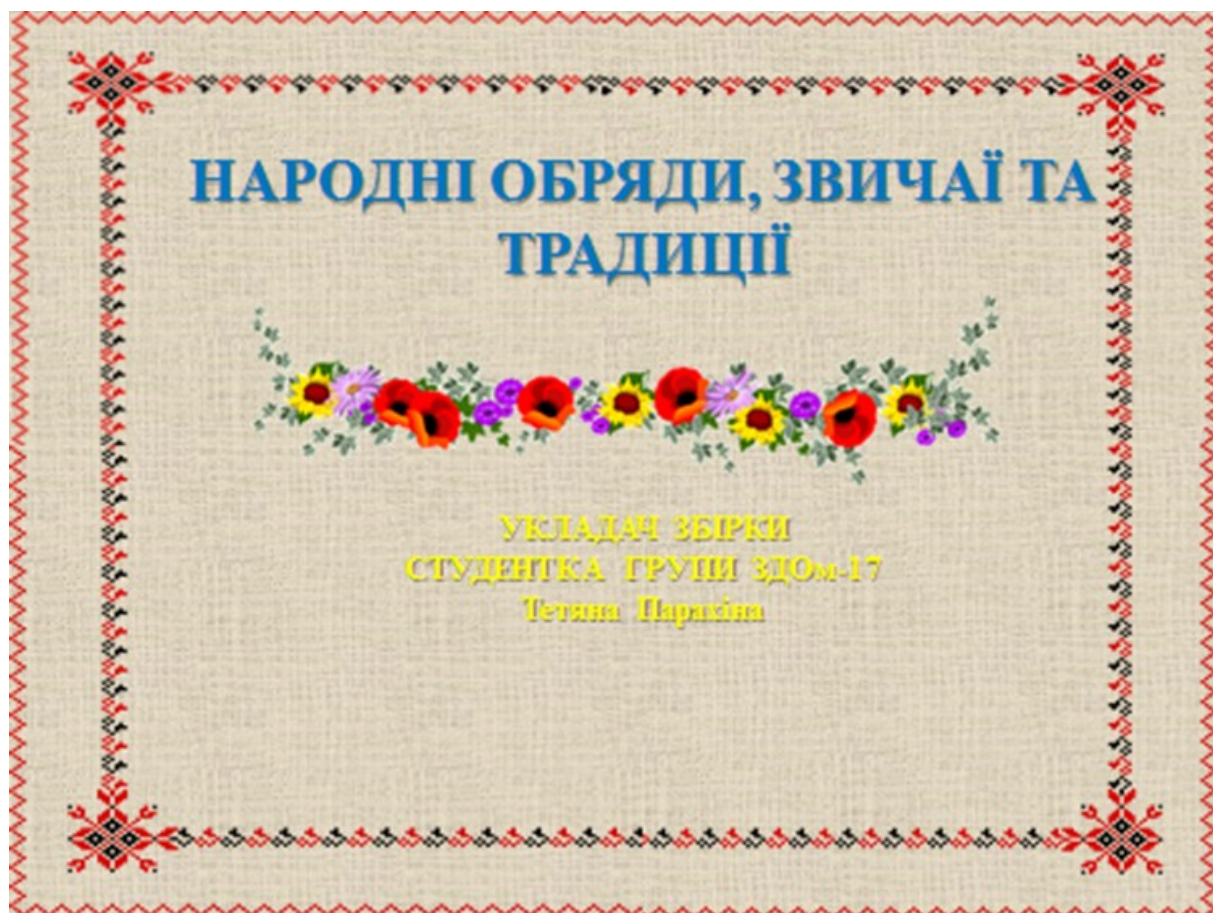
74. Фіцула М. М. Педагогіка: посібник. Київ: Академія. 2002. 530 с.

75. Шиян О., Франкевич О., Патуляк Н., Іванців Г., Зеленко Л., Цюпа Л., Казіброда А. «Зерно любові». Програма духовно-морального виховання дітей. Львів: ДНЗ Львівське ВПУ ІКТ, 2018. 61 с.

76. Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років. О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова. Наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

77. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 560 с.

Додаток В

Джерело: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-tradici-ta-zvicha-ukra-nskogo-narodu-95340.html>

ОБРЯДИ

Обряди - це символічні дієства, приурочені до відзначення найважливіших подій у житті людських гуртів, родин, окремих осіб. Обрядами (або ритуалами) називають такі форми поведінки, що склалися історично, для яких характерні: стереотипність, повторюваність без змін; символічність (кожна обрядова пісня щось символізує), наприклад «Засівання» на Новий рік символізує майбутню сівбу і багатий врожай.

ЗВИЧАЇ

Звичай – це загальноприйнятий порядок, правила, які здавна існують у громадському житті і побуті певного народу, суспільної групи, колективу. Звичаї – це обличчя народу, глянувши в яке ми відразу можемо дізнатися, який це народ. Звичаї – це ті не писані правила, яким люди йдуть повсякденно в своїх найменших домашніх турботах і найбільш важливої суспільної діяльності. З незапам'ятних часів було трепетним ставлення до традицій. Навіть після прийняття християнства українці зберегли багато своїх народних старовинних звичаїв, тільки об'єднавши їх з релігійними. І сьогодні, через тисячі років, вже непросто виявити грань, де в українських звичаях закінчується стародавня культура, а де починається християнська.

ТРАДИЦІЇ

Традиція (від лат. traditio – передача) – це досвід, звичай, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління. Педагогічне значення народних традицій полягає в тому, що вони виступають водночас і як результат виховних зусиль народу протягом багатьох віків, і як незамінний виховний засіб. Через систему традицій кожен народ відтворює себе, свою духовну культуру, свій характер і психологію своїх дітей. Стійкість, стабільність традицій не означає їх закостенілості. Кожна епоха вносить у їх зміст свої корективи, розвиває і доповнює старі традиції, заперечує ті, які втратили свою актуальність і суспільну значущість.

НАРОДНІ ОБРЯДИ, ЗВИЧАЇ ТА ТРАДИЦІЇ ОСІННЬО-ЗИМОВОГО ЦИКЛУ

СВЯТО ВРОЖАЮ (свято осені)

Джерело: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-narodni-svyata-ta-obryadi-ukra-nciv-u-osinniy-period-181005.html>

Любі діти! Сьогодні у нас Свято врожаю. Ми всі знаємо, що осінь – це пора збору урожаю. Наша земля дуже родюча та багата на рясний урожай (якщо в групі до цього свята створено урожайний куток, то показати на нього).

Я хочу, щоб ви знали, що з давніх - давен наші предки дякували землі за чудовий урожай, вшановували її піснями. Також в цей час починали заганяти худобу з літніх пасовищ, яка теж все літо їла соковиту траву та годувала діточок молочком.

Обрядові дійства перетворювались у вечорниці, коли всі збирались за вечірнім багатим столом та святкували.

ВЕРЕСЕНЬ

- ✘ 1. Вересень - рум'янець року.
- 2. Садок у вересні, що кожух у січні.
- 3. Вересень студений, але ситний.
- 4. Вересень струшує груші в садочку.
- 5. Як вересень, то й дощик сіє.

З ВЕРЕСНЯ, НА ТАДЕЯ, СЕЛЯНИН НЕ ЖУРИВСЯ - В ХАТІ ХЛІБЕЦЬ ЗАВІВСЯ.

- ✘ 4 вересня, Боголіпа, — час перших осінніх приморозків.
- ✘ 6 вересня, Євтихія, - якщо день випадає дощовий - буде осінь погожа і щедрий урожай у наступному році.

ПРИКМЕТИ ЖОВТНЯ

- ✘ Вересень пахне яблучками, а жовтень - капустою.
- ✘ Жовтень ходить по краю та й виганяє птах до раю
- ✘ Жовтень як не з дощем, то зі снігом.
- ✘ Якщо у жовтні листя з берези і дуба не все опало - чекай суворої зими. Якщо все-зима буде теплою.
- ✘ Жовтень хоч і холодний, але листопад і його перехолодить.
- ✘ Не встиг у жовтні роздивитись, як сонце зійшло воновже на заході.

СВЯТО ПОКРОВА (14 ЖОВТНЯ)

Джерело: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-narodni-svyata-ta-obryadi-ukra-nciv-u-osinniy-period-181005.html>

Любі дітки! 14 жовтня відзначаємо свято Покрова Пресвятої Богородиці, або, кажуть, «Покрови». Традиційно з Покрови починали гуляти весілля - це була пора сватань та шлюбів. Покрова вважалась покровителькою козаків. Щорічно з великою урочистістю вони відзначали це свято на Січі у своєму головному храмі святої Покрови.

14 ЖОВТНЯ – СВЯТО ПОКРОВИ, ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА І ДЕНЬ ЗАХИСНИКА УКРАЇНИ.

14 жовтня українці святкують одразу три свята. Перше – Свято Покрови Божої Матері, друге – День українського козацтва, третє свято, дуже молоде – День захисника України.

Цікаво, що козаки настільки глибоко й щиро шанували образ Покрови Божої Матері, вірили у її силу й урочисто святкували цей день, що у народі закріпилася й друга назва свята – Козацька Покрова.

Свято Покрови належить до числа великих. Особливо популярним воно було у козаків.

Покрова вважалася також заступницею жіночої та дівочої долі.

День Святої Покрови

є переломним:

після нього вже починала нагадувати про себе зима

. Тому й казали:

"Покрова всю землю покриває листям або снігом",

чи "По Покрові, то і по теплі".

14 жовтня, Покрови, - починали вечорниці та весілля

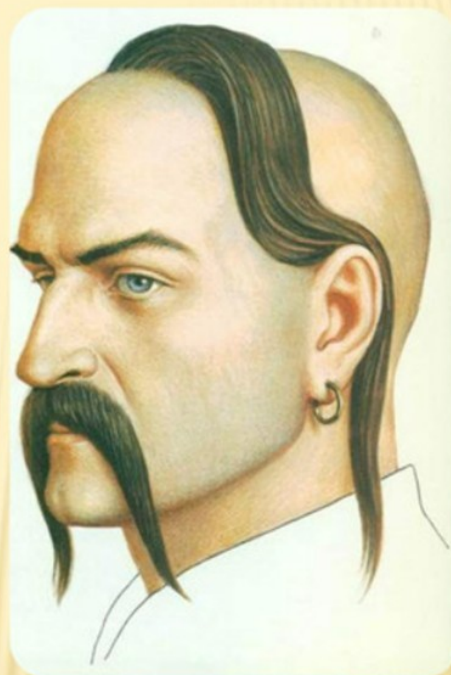
Українське козацтво надзвичайно цікаве та важливе явище в історії як країни так і світу. Однак козаки були не просто вояками, адже поряд силою, мужністю, розумом, хитрістю, вони шанували та берегли рідну культуру, традиції та звичаї.

Вважають, що слово «козак» походить від слова «коза». Козаки були спритні, як кози, вдягалися в козячі кожухи. А ще кажуть, що слово «козак» походить від слова «коса».

За іншою версією слово козак означає – вільна людина.

Козаки були дуже відважними і не боялись смерті тому на голові залишали лише чуба – який попереджував ворога, що козак не боїться загинути в бою...

Козаки об'єднувалися в курені (загони), кожен курінь обирав собі отамана (ватажка).

Запорожці суворо дотримувалися дисципліни, і були вправними мореплавцями. Створили свій флот, що складався з легких і швидких човників (чайок) .

На островах, що лежали посеред бистрої Дніпрової води, вони заснували Запорозьку Січ.

Січ – це дерев'яний замок який оточував глибокий рів і височезний вал, з дозорними баштами і бійницями для гармат, дерев'яний частокіл – все це говорило про те, що тут живуть лицарі.

Указом Президента України 14 жовтня – свято Покрови – оголошено Днем захисника України.

Як говорив Тарас Шевченко: «У своїй хаті – своя сила і правда, і воля», тож маємо обов'язково шанувати тих, чий святий обов'язок – захищати свою хату, боронити свою правду – своєю силою і своєю волею.

Як колись для козака почесним обов'язком була служба в Запорозькій Січі, так і сьогодні захищати рідну землю – це почесний обов'язок для наших юнаків.

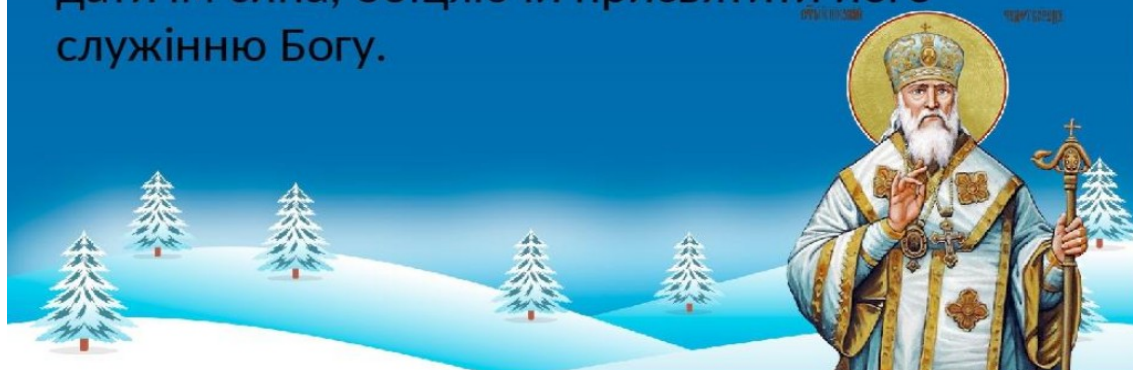
ДЕНЬ СВЯТОГО МИКОЛАЯ (19 ГРУДНЯ)

Джерело: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-den-svatogo-mikolaaistoria-tradicii-96364.html>

Любі дітки! Сьогодні всі отримали від Миколая подаруночки? А ну-мо розкажіть, хто що отримав?

А зараз я вам розповім цікаву історію.

Згідно з переказами святий Миколай народився у другій половині III століття у місті Патара, провінція Лікія, у родині благочестивих батьків. Вони до глибокої старості не могли завести дитину і в безперервній молитві просили Всевишнього дати їм сина, обіцяючи присвятити його служінню Богу.

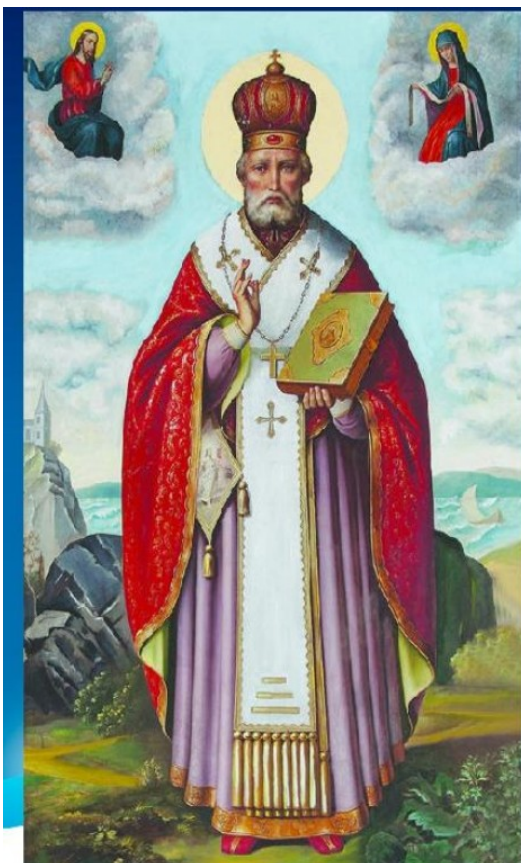

І в них народився син, якого вирішила назвати Миколою, що означало «переможець народів».

З юного віку він виховувався під керівництвом свого дядька, який був місцевим єпископом. Своє покликання Микола вбачав у служінні Богові і пройшов шлях від молодшого церковного служителя до архієрея.

Пізніше Микола стає архієпископом міста Мири Лікійської.

Його вважають святим, який найближче до Бога. Микола являється своєрідним посередником між людьми і Всевишнім.

Буде подарунок, а, можливо, прутик?

Тому ввічливі дітлахи обов'язково знайдуть під подушкою подарунок, а неслухняні - прутик. Прутик є своєрідним попередженням дитині, що час задуматися над своєю поведінкою і виправитися. А

РІЗДВО

Джерело: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-svatkuvanna-rizdva-v-ukraini-185677.html>

Любі дітки! Чи знаєте ви, чому Різдво так називається? Правильно, бо Ісус народився! Зараз я вам розкажу цікаву історію.

Дідух – головний атрибут Різдва.

Збирають його з колосків жита, пшениці, вівса, проса, а також добавляють у сніп різні духмяні трави.

*Соломою стелять підлогу.
Сіном застеляють стіл.
По головці часнику кладуть на кожний кут – оберігаються від нечистої сили.*

Кутя – головна страва.

Символізує єднання з Богом. Пшениця в ній є символом життя і смерті, єднання світу живих із світом померлих; мак – символ мучеництва, безневинно пролитої крові, мед – чистоти.

Горох – «сльози» Божої Матері, які проливаються за наші гріхи.

Страви з капусти символізують міцність, скупченість, співпрацю.

Риба – символ віри.

Пісний борщ з грибами, голубці з картоплею є символом миру, злагоди та Божої любові.

Вареники символізують достаток, а **грибна підлива** до них – продовження роду.

Страви з квасолі є символом здоров'я та довголіття.

Узвар п'ють для очищення тіла та душі. повидла.

Пампушки – це символ вічності.

Святкова ялинка

Зірка, яка зазвичай красується на верхівці дерева, – символ Віфлеємської зірки, що яскраво освічувала шлях волхвам до Ісуса Христа. Різнобарвні кульки, маленькі ангели, гірлянди, маленькі пастухи із свічками та ліхтариками нагадують свічки та ліхтарі, що світили у цю святую ніч Віфлеємським пастирям.

СТРІТЕННЯ (15 ЛЮТОГО)

Джерело: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-svyata-stritennya-65314.html>

Любі дітки! Сьогодні у нас свято Стрітєння, коли зима з весною зустрічаються.

Стрітєння здавна сприймається, як зустріч зими з весною.

Казали, що «в цей день зима весну зустрічає, заморозити її хоче, та сама лиходійка від свого хотіння тільки потіє».

На Стрітєння зима йде туди, де було літо, а літо - де була зима.

Весною зима - стара баба, а літо - молода дівчина. При зустрічі на Стрітєння стара зима і молоде літо сперечаються між собою - кому йти, а кому вертатися? Якщо до до вечора стане тепліше - літо переспорило зиму, а якщо холодніше - зима.

Саме 15 лютого зима начебто зустрічається з весною, а раніше— з літом. Тобто зима, кажуть люди, йде туди де літо, а літо — де була зима.

Ось ідуть вони по дорозі назустріч одна одній. Зима — стара баба, а веде її під руки Дід Мороз. Вона зігнулася, трясеться, ледве йде. Кожух на бабі Зимі полатаний, чоботи подерті, а в хустці — дірки (миші погризли), і з тих дірок стирчить сиве волосся. У руках вона несе надщерблений горщик із льодом, а через плече у неї — порожнісінька торба.

А ось і Літо — гарна молода дівчина, у неї вінок на голові, сорочка квітами мережана, зелена плахта, у руках несе серп і сніп жита, пшениці та всякої пашниці.

**«Якщо до вечора стане тепліше — Літо
переспорило і перемогло, а якщо
холодніше — то Зима»**

**Напередодні
Стрітня жінки
впікали обрядове
печиво —**

**«жайворонків»,
давали їх дітям, щоб ті
закликали весну,
допомогли їй збороти
зиму, але виносити їх
можна було лише у
двір.**

На Стрітєння пекли млинці, круглі, золотисті – вони символізували сонце. Цим закликали його повернення. У цей день палили костри, народ веселився ритуальними танцями.

Селяни на Стрітєння **не працювали**, зате уважно придивлялися до погоди. За народним повір'ям, на Стрітєння ведмідь вилазить з барлогу. І, якщо клишоногий побачить свою тінь, тобто, якщо у цей день світить сонце, він злякається і сховається знову у своє лігво. Значить, зима ще довго лютуватиме, а весни найближчим часом чекати не треба.

Прислів'я і прикмети стосовно погоди:

- * Якщо на Стрітєння півень нап'ється води, то хлібороб набереться біди.
- * Якщо сонце ясне на Громницю буде, то багато снігу випаде всюди.
- * Як на Громницю день ясний, то буде льон прекрасний.
- * Як на Громницю з дахів ся тече, то зима довго ся приволоче.
- * Як на Стрітєння заметіль дорогу перемітає, то корм відмітає.
- * Як на Стрітєння капає зі стріхи – не буде з літа потіхи.
- * Ясний і тихий день — на хороший врожай і рйбу бджіл.
- * Коли на Стрітєння відлига — пропаде ще весна надовго.
- * На дахах довгі бурульки — стільки ще випаде снігу.
- * На Стрітєння повертається птиця до гнізда, а хлібороб до плуга.
- * Якщо на Стрітєння холодно, то вже скоро весна.

НАРОДНІ ОБРЯДИ, ЗВИЧАЇ ТА ТРАДИЦІЇ ВЕСНЯНО-ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ

ВЕСНЯНКИ

Джерело: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-na-temu-vesnanki-358986.html>

Ой весна, весна днем красна,
Що ж ти, весно, принесла?

Принесла я вам літечко,
Ще й рожевую квіточку,
Хай вродиться житечко,
Ще й озимая пшениця,
І усякая пшениця.

Благослови, мати,
Весну закликати!
Весну закликати,
Зиму провжджати!
Зимонька в візочку,
Літечко в човничку.

Вийди, вийди, Іванку,
Заспівай нам веснянку!
Зимували, не співали,
Весни дожидали!

Весна, весна, наша весна!
Да що ж ти нам принесла?
Старим бабам по кичку,
А дівчатам по віночку.

Музичні інструменти – ГОЛОС ВЕСНИ

«Вийди, вийди сонечко»

**Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко.**

**На весняні квіточки,
На маленькі діточки.
Там вони граються,
Тебе дожидаються.**

ВЕЛИКДЕНЬ

Джерело: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-pro-velikden-dla-ditej-220195.html>

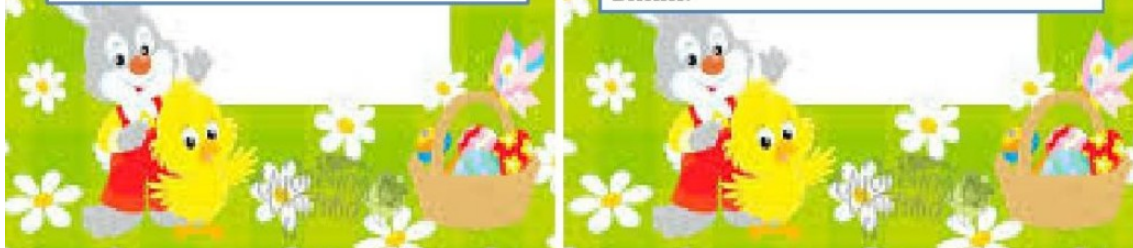

Великдень називається так тому, що в той час, коли жив Христос, сонце світило так яскраво і дні стояли такі довгі, що теперішніх днів треба сім зложити до купи, щоби був один тодішній, — такий був день великий. У давнину, за часів Христа, було, як зійде сонце в неділю вранці, то зайде аж наступної суботи ввечері.

А коли вороги розп'яли Христа, то дні поменшали і стали такі, як зараз. Тепер тільки царські ворота в церкві на свято Великодня стоять навстіж сім днів. Ось чому цей день і називається великим.

Сповнилися слова Ісуса Христа і старозавітних пророків. Ісус зранку третього дня по смерті воскрес із мертвих. Відхилився важкий камінь на могилі Ісуса, з могили засяло ясне проміння, а над гробом здійнявся воскреслий Христос, осяяний світлом великим, з кривавими слідами ран на руках і ногах.

За хвилину Ісус зник, а труна лишилася порожньою. Перелякані воїни побігли до міста сповістити свого командира про те, що сталося, щоб він їх не карав, бо вони не винні.

Писанки й фарбовані яйця (крашанки) пов'язані з дійством освячення паски під час найголовнішого свята — Великодня. Звідси і їхня назва — великодні яйця.

У давнину яйця розписували писанкарки, рідше — писанкарі, які здебільшого були й знахарями, а були серед них і справжні цілителі, їх ще називали земними богами. У минулому писанки правили за своєрідні амулети, обереги від усякого лиха та хвороб.

ЗЕЛЕНІ СВЯТА-ТРІЙЦЯ

Джерело: <https://vseosvita.ua/library/konsultacia-dla-batkiv-trijca-abo-zeleni-svata-294243.html>

- ▶ **Трійця** – одне з головних християнських свят, яке відзначається через сім тижнів після Великодня, тобто на 50-й день.

З давніх-давен цього дня прикрашають житло гілками дерев, травами та квітами.

Зелень як оберіг

- ▶ На Трійцю в храмах правлять святкові служби. Під час них освячують зелень, яку потім несуть додому і прикрашають домівки. Особливою пошаною користувались обереги, сплетені напередодні свята із лікарських трав і освячені на Трійцю. Вони ще довго зберігались в домі поблизу ікон.

Табу на фізичну працю

- ▶ На Трійцю, як і на великі свята, не можна працювати на городі, прибирати в домі, шити, прати, лагодити щось. Краще взагалі відмовитися в цей день від фізичної праці.

Свято без річки

- ▶ Напередодні Трійці усі ретельно прибирають домівки та чепуряться самі, а от в три дні Зелених Свят це робити заборонено. За народною легендою, купання в річці може розбудити русалок, котрі затягнуть плавця на дно водойми.

Родина за столом

- ▶ На Трійцю найкраще зібрати усю родину за столом, в центрі столу поставити букет із живих квітів та зелені. Господині у всі часи готували різні смачні страви до святкового столу та запрошували родичів у гості.и
Вся родина бажає один одному здоров'я та довгих років життя.

Голуб – символ свята

- ▶ В Україні символом Святого Духа вважається білосніжний голуб. В деяких регіонах країни на Трійцю випікають святкове печиво у формі білих голубів. У різних країнах Європи є свої традиції та особливості, пов'язані із цим святом. Наприклад, в Італії головний символ свята, троянду, розділяють на пелюстки та розкидають по своєму житлу, як ми розкидаємо усю зелень.

5 прикмет на Зелені Свята

- ▶ «На Трійцю посватався, а на Покров одружився, значить, шлюб буде довгим, щасливим». Добрим знаком вважалось посвататись саме у ці святкові дні.
- ▶ Щоб всілякі негаразди та хвороби обходили стороною, на Трійцю подавали щедрю милостиню і не відмовляли нікому в допомозі
- ▶ На свято Трійці дівчата плели вінки і пускали їх водою. Якщо вінок розвалиться - бажання не збудеться. Зазеленіє - в дівках ходити
- ▶ Якщо на Трійцю вмитися ранковою росою, то молодість і врода ніколи не покинуть;
- ▶ Ще на Трійцю робили обряд на любов: влаштовували святковий обід, запрошували сусідів і родичів, стіл застеляли скатертиною. Після обіду скатертину не прали, а клали її на ніч під ліжко подружжя. Цей обряд мав допомогти зміцнити любов та взаєморозуміння між чоловіком і дружиною. Після прання скатертиною не користувалися до наступної Трійці.

ІВАНА КУПАЛА

Джерело:
70638.html

<https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-ivana-kupala-70638.html>

Івана Купала

Свято відзначають 7 липня. З ним пов'язані цікаві обрядові дійства біля води, які влаштовувала молодь у ніч з 6 на 7 липня. Хлопці готували вогнища, а дівчати вбирали Марену — живу гілку

Купайлівські дійства зафіксовані в народній творчості
Зелене Купало в літо упало.

До Івана Купала дітки просять дощу, а після Купала він і сам ітиме.

Коли до Івана проса буде з ложку, то буде і в ложку,

На Івана Купала баба муки не мала, а на святого Петра (12 липня) пирогів напекла,

На Івана нажала, а на Петра напекла,

Після Купала не треба жупана,

До святого Івана робить муха на пана,

Бджола каже: «Годуй мене до Івана — я зроблю з тебе пана».

Догодуй бджолу до Івана, то нарядить тебе, як пана,

Згадай мене до Івана, а я зроблю з тебе пана,

Велика роса на Івана — буде врожай огірків та горіхів,

Купальська ніч зоряна — вродять гриби,

Дощовий день — на неврожай.

Початок св'яткування

З настанням сутінків парубки підпалювали вогнище, через яке попарно перестрибували. Натомість дівчата топили Марену, яка символізувала русалку, і пускали на воду віночки, завбачаючи своє майбутнє подружнє життя.

У цей день годилося обов'язково скупатися, а дітям, замість вогню пострибати через кропиву.

Купайло і відьма

Усі, хто йшов до купайлівського дійства, намагалися не оглядатись, щоб не наздогнала відьма, яка обов'язково мала бути присутньою на святі. Щоб її впізнати, потрібно мати при собі попіл із купайлівського вогнища, загорнений у тканину.

Тоді відьма неодмінно підійде й скаже: «Віддай мені те, що в тебе є». Крім того, якщо цей попіл закопати біля воріт, то жодна з відьом не доїтме корів цього господарства.

Папороть

Люди вірили: якщо піти в ліс проти Купала, то можна побачити, як цвіте папороть. Коли ж зірвану квітку сховати за капелюх, то обов'язково пощастить знайти під землею золотий скарб.

СПАС

Джерело: <https://gdz4you.com/prezentaciyi/inshi/svyato-spasa-21250/>

19 серпня – Яблучний спас

Усе освячене у храмі: яблука рум'яні,
Солодкі груші, сливи й виноград.

Щиро пригощає нас дарами
Яблучний медовий пречудовий Спас.

Обрядова їжа

- Святковою стравою на Спас є печені яблука. Верхівку з хвостиком відрізають, виймають середину з насінням, кладуть туди мед або цукор і запікають у печі. Готують пироги й штруделі з яблучною начинкою. Їдять їх із узваром або грушівником — киселем зі свіжих груш.

Приказки і прикмети

- Прийшов Спас — пішло літо від нас.
- Після другого Спаса — дощ хлібогній.
- Якщо антонівка вродила — наступного року хліб уродить.
- Із Спаса — Преображення погода преображається.
- Прийшов другий Спас — бери рукавиці про запас.
- Минув Спас — держи кожух про запас.
- Як прийде Спас, комарам урветься бас, а як прийде Пречиста (28 серпня) — забере їх нечиста.
- Якщо на Спаса нема дощу, то це прикмета, що буде гарна суха осінь. Дощів небагато буде.
- Якщо на Спаса йде дощ, січень наступного року буде сніжний, якщо жарко — січень морозяний.

ОБЖИНКИ

Джерело: <https://vseosvita.ua/library/besida-na-temu-obzinki-svato-vrozau-475075.html>

Обжинки

ОБЖИНКИ

- Українські народні пісні, у яких оспівуються різні пори року, називаються **календарно-обрядовими**.

Вони виконуються відповідно до народного господарського календаря. Осінні народні свята пов'язані зі збиранням врожаю.

ОБЖИНКИ

- Осінні народні свята пов'язані зі збиранням врожаю. Вони супроводжуються піснями, які називаються *жниварськими* (від слова «жнива» – збирання пшениці, ячменю, вівса).

ОБЖИНКИ

- Свято врожаю часто відбувається на осінніх ярмарках. Це – гомінке всенародне свято, під час якого співають і танцюють. Народні майстри представляють свої вироби дерева, соломки, кераміки та ін.

